

Kučera, Bohumil

Ohlas německých revolučních událostí v Československu

In: Kučera, Bohumil. *Dělnická vláda v Sasku v roce 1923 : myšlenka dělnickorolnické vlády v německých revolučních událostech a její ohlas v ČSR*. Vyd. 1. Brno: Universita J.E. Purkyně, 1970, pp. [113]-154

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/120386>

Access Date: 04. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

KAPITOLA IV.

OHLAS NĚMECKÝCH REVOLUČNÍCH UDÁLOSTÍ V ČESKOSLOVENSKU

CELKOVÁ SITUACE V ČESKOSLOVENSKU A PRVNÍ PROJEVY SOLIDARITY KSČ S NĚMECKOU REVOLUCÍ

Zatímco v Německu probíhaly vyličené události, situace v Československu se vyvíjela po stránce politické i hospodářské do jisté míry podobně. S poklesem revoluční vlny započal útok buržoazie na politická práva pracujících a hluboký pokles životní úrovně dělnické třídy. Poměry však nedosáhly té intenzity jako v Německu. Vždyť ČSR patřila k vítězným státům a hospodářská a finanční krize a v jejím důsledku vykořisťování nedostoupily stejné hloubky jako v Německu.

Hospodářská poválečná krize zasáhla velmi těžce ČSR v letech 1922 až 1923 a projevila se ve vysokém počtu nezaměstnaných i v poklesu mezd.

Jestliže v lednu 1922 bylo v ČSR 113.015 úředně registrovaných nezaměstnaných, dostoupil jejich počet v prosinci r. 1922 již 437.841. Stoupající tendence nezaměstnanosti se pak dále prohlubovala. V lednu 1923 dosáhl počet nezaměstnaných výše 441.075 a v první polovině roku 1923 neklesl vůbec pod 300.000. V druhé polovině roku 1923 nastal sice určitý pokles, avšak ještě v prosinci 1923 bylo u nás 191.180 nezaměstnaných. V lednu 1924 stoupl na 193.105 a teprve v červnu 1924 poklesl stav z ledna 1922, na němž se pak s mírně klesající tendencí udržoval až do konce roku 1924.¹

Stoupající nezaměstnanosti využila buržoazie k útoku na mzdy, které poklesly podle mzdového indexu u průmyslových dělníků ze 100 v roce 1921 v Čechách na 84, na Moravě na 83, na Slovensku a Zakarpatské Ukrajině na 80 v roce 1924. Pokles mezd dělnictva zemědělského byl ještě hlubší a dosáhl téměř 50 % mezd z roku 1921.²

KSČ rozvinula hnutí na obranu dělnické třídy a sáhla k taktice jednotné fronty proti kapitalismu. Během roku 1922 měla v této činnosti řadu úspěchů a vedla obranné boje a stávky, jako např. stávku středočeských kováků. Podařilo se jí vnést myšlenky jednotné proletářské fronty do strany národních socialistů (např. nár. socialistické mládeže v Praze, nár. socialistických organizací v Brně, do skupiny poslanců nár. soc. kolem dr. Vrbenského) i do strany agrární. Myšlenka společného postupu dělnické třídy s rolnictvem pronikla do agrárních organizací uchazečů o přiděl půdy

¹ Zprávy Státního úřadu statistického č. 40/1923, č. 15/1924 a č. 14/1925.

² Tamtéž č. 86/1924.

z pozemkové reformy, do tzv. „Domovin“. Tyto organizace byly okrajovými složkami agrární strany. Na jaře 1923 některé z nich, zejména na Třebíčsku, se odtrhly od agrární strany a pokusily se založit nezávislé „Domoviny“. To byl první průlom do monopolu agrární strany na vesnici.

Kolem roku 1923 se vytvořily na mnoha místech i společné výbory jednotné proletářské fronty, skládající se z komunistů, soc. demokratů, nár. socialistů a bezpartijních. Nejvíce se toto hnutí rozvinulo na Brněnsku. Masového rozšíření však nenabývalo a činnost těchto výborů nebyla veliká. Počátkem roku 1924 naopak nastal pokles v aktivitě KSČ a jejím úsilím o jednotnou frontu a myšlenka společného postupu všech dělníků poněkud opadla.

Buržoazie, která se obávala, že by se KSČ mohlo podařit sjednotit všechny pracující k boji proti ní, pokoušela se hledat spásu ve vytváření fašistických bojůvek a rozvinutí fašistického hnutí proti dělnické třídě po vzoru Itálie a Bulharska. V tomto směru se exponovala především národně demokratická strana a její tisk.

Tak mladá generace národní demokracie vyzývala své stoupence v tisku, aby bojovali houževnatě pro vítězství nacionalismu po vzoru italských fašistů.³ Současně se vytvořilo pod patronací národní demokracie sdružení občanů „vlastenecky smýšlejících“, nazvané Národní hnutí. Toto sdružení vyhlásilo počátkem roku 1923 svůj program, jenž byl směsí požadavků buržoazie a demagogických hesel. Cíl byl naprosto jasný: boj proti komunistům. Faktickým vůdcem tohoto hnutí byla národní demokracie, a sice skupina kolem dr. Kramáře a básníka V. Dyka.⁴

Vedle toho vznikla ještě jedna fašistická skupina, nazývaná „červenobílí“, jež rekrutovala své členstvo z řad národně demokratických vysokoškoláků. V čele stál profesor obchodního práva na Karlově universitě A. Wenig. Program se zakládal na ideji „zdravého nacionalismu“ a propagoval „boj proti žvlům napadajícím státní existenci“.⁵ I zde stála v pozadí národní demokracie a dr. Kramář.

Je třeba konstatovat, že české fašistické hnutí té doby mělo podstatně jiný ráz než německé či italské. Nemělo širokou masovou základnu a bylo početně velmi slabé. Jeho organizovanost byla nepevná a na rozdíl od Německa nebylo ozbrojené. Postrádalo ráz násilnosti, jenž německému fašismu dodávala jeho vojenská organizovanost, ozbrojení a důstojníci i bývalí vojáci světové války, kteří válkou ztratili existenci a hledali zde zajištění v očekávání a prosazování změny poměrů a odstranění buržoazní demokracie.

V českém fašismu převažoval tehdy prvek vypjatého nacionalismu, šovinismu, spojeného s antikomunismem. Bez ohledu na tyto odlišnosti cíl byl stejný jako u každého fašismu.

Naše buržoazie byla vystrašena vývojem v Německu, a chystala se proto k útoku na dělnickou třídu, především pak na komunistickou stranu. Na fašistické skupiny, jimž chyběla masová základna, příliš nespolehala a hledala jinou cestu.

³ Národní demokracie dne 20. 11. 1922.

⁴ Rudé právo dne 21. 12. 1922.

⁵ Tamtéž 22. 11. 1922.

Böser Traum

Žádat otevřeně rozpuštění komunistické strany se však neodvážila ve strachu před odporem a obranným bojem dělnictva. Našla proto možnost legálního zásahu a vystoupila s návrhem zákona na ochranu republiky. Tento zákon se jí podařilo v březnu 1923 v parlamentě prosadit přes masový obranný boj dělnictva, vedeného KSČ.

Jasnou tendencí zákona bylo ochromit dělnické hnutí, a zejména ochromit činnost KSČ a její vliv na masy. Buržoazie získala možnost postihnout kdykoliv revoluční dělnické hnutí, případně bude-li mít dosti sil a příznivé podmínky, rozpustit i komunistickou stranu. V dalším vývoji byl zákon vydatně proti dělnickému hnutí uplatňován.⁶

I když KSČ stála sama uprostřed těžkých hospodářských a politických bojů, je přirozené, že sledovala vývoj revolučního hnutí v Německu, že do něho zasahovala a že musela uvažovat, jak ho podpořit a jak využít ve prospěch dělnické třídy v ČSR. Bylo zřejmé, že vítězství nebo porážka dělnické třídy v Německu se musí projevit i u nás. Vítězství proletariátu v Německu mohlo se stát příčinou k útoku čl. buržoazie na německou revoluci, jemuž by pak musela naše dělnická třída zabránit, příp. pod jeho vlivem rozvinout boj proti vlastní buržoazii. Porážka dělnické třídy v Německu naopak mohla usnadnit útok čl. buržoazie na naši dělnickou třídu a její perzekuci. Toho všeho si KSČ byla od počátku vědoma.

Je ovšem také pravda, že KSČ byla v té době zaměstnána vlastními těžkostmi, bojem proti vykořisťování a z něho plynoucímu útlaku politickému i hospodářskému natolik, že se ne hned od počátku revolučních bojů v Německu dostatečně tímto směrem orientovala. Konečně při ne zcela jasném vývoji v Německu a při taktických nejasnostech v samém vedení

⁶ Zákon na ochranu republiky ze dne 19. března 1923 viz Sbírku zákonů a nařízení republiky Československé č. 50/1923. — Zákon je zaměřen proti revolučnímu dělnickému hnutí a je koncipován tak, že při možnosti volného výkladu soudem může postihnout nejtvrděšími tresty každého pracovníka dělnického hnutí. Tak v § 1 stíhá pro zločin úkladů o republiku až desetiletým žalářem každého, kdo se pokusí „násilím změnit ústavu republiky, zejména pokud jde o samostatnost, jednotnost nebo republikánsko-demokratickou formu státu“ či „násilím úplně znemožnit ústavní činnost presidenta republiky, jeho náměstka, zákonodárného sboru, vlády...“.

Při velmi širokém pojmu násilí v trestním zákoně mohli být dle těchto ustanovení, vykládaných ochotnou buržoazní justicí, kdykoliv odsouzeni např. organizátoři policejné zakázané demonstrace, která by manifestovala za právo sebeurčení Slováků nebo Ukrajinců, za změnu volebních řádů. Stejně následky pro organizátory mohla mít podobná demonstrace před parlamentem či presidentskou kanceláří, která by se pokoušela projevit odpor proti chystanému reakčnímu zákonu a znemožnit tak jeho přijetí. Za určitých okolností pokládal Nejvyšší soud za pobuřování i výklad marxistické teorie či zásad Komunistické strany. Sb. r. N. S. 2517/26, 2639/27, 3118/29, 3825/30 a další.

Dle § 2. byl stíhán pro přípravu úkladů ten, „kdo vejde k témuž konci ve styk přímý či nepřímý s cizí mocí nebo cizími činiteli, zejména vojenskými nebo finančními“. Opět podle tohoto ustanovení by bylo možné odsoudit až k desetiletému žaláři komunistického pracovníka, jenž se např. účastnil zasedání kongresu Komunistické internacionály, kde se jednalo o právo na sebeurčení až do odtržení potlačovaných národností v ČSR nebo o možnostech proletářské revoluce u nás.

Pokud buržoazie nesahala masově až k tak drastickým opatřením, bylo to jediné z obavy před lidovým odporem. Nicméně je řada případů, kdy se tak stalo. Tak např. rozhodnutím Nejvyššího soudu byl potvrzen rozsudek, podle něhož byla odsouzena pro zločin úkladů o republiku skupina komunistické mládeže za to, že zhotovila a věnovala prapor oddílu Rudé armády. Sb. r. N. S. 2952/27.

KSN nepočítala dosti s využitím revoluční situace a rozvinutím podobného boje proti vlastní buržoazii. To se projevilo v celém dalším, velmi složitém vývoji.

Od počátku bojů v Německu KSC sledovala tamní poměry a též přímo do nich zasahovala. Stupeň její pozornosti a její účast neměly však vždy stejnou intenzitu.

Již v době, kdy hrozila okupace Porúří, zúčastnila se KSC mezinárodní konference komunistických stran v Essenu, konané z podnětu KI ve dnech 6. a 7. ledna 1923. Smyslem jednání konference bylo zabránit okupaci, „sjednocené ofenzívě buržoazie postavit do cesty právě tak jednotnou frontu bratských sjednocených dělnických mas“.⁷

Delegátem KSC byl zde s. Karel Kreibich, jenž ve svém projevu ukázal, že čsl. sociální demokracie stojí na pozicích buržoazie, staví se proti revizi versailleského míru a boj komunistů proti němu vydává za iredentu. Svůj projev pak uzavřel: „Proto musí tento boj být veden mezinárodně, společně s proletariátem Francie, Anglie a Itálie. Ve společné mezinárodní akci proti versailleské mírové smlouvě KSC nezklame.“⁸ K upevnění organizační spolupráce zúčastněných komunistických stran, bylo na konferenci zvoleno jedenáctičlenné komitě, v němž byl za KSC delegátem s. Kreibich.

Soudruh Kreibich pak po konferenci vystoupil na celé řadě dělnických projevů v Porúří a Porýní např. v Essenu, Disburgu, Bochumu, Kolíně nad Rýnem;⁹ v projevech zdůraznil solidaritu čsl. proletariátu.

Stejně tak se s. Kreibich jako delegát KSC podílel na jednání III. sjezdu KSN v Lipsku ve dnech 28. 1.—1. 2. 1923. Jednání tohoto sjezdu ovlivnilo do značné míry i politickou taktiku KSC, a to ne právě příznivě. S. Kreibich byl sám závěry III. sjezdu KSN o této otázce značně ovlivněn. To se projevilo na I. řád. sjezdu KSC v únoru 1923, když tu byl pověřen vypracováním návrhu rezoluce o jednotné frontě a dělnické vládě. Pod dojemem jednání a rezoluce lipského sjezdu použil s. Kreibich v návrhu rezoluce o dělnické vládě téměř doslovně lipské formulace. Komise, sestávající kromě s. Kreibicha z E. Buriána a Al. Neuratha, návrh schválila a sjezdu doporučila.

Tak se stalo, že v rezoluci I. řád. sjezdu KSC se objevila tato definice dělnické vlády: „Je to pokus dělnické třídy provádět dělnickou politiku v rámci a po výtce prostředky měšťácké demokracie, za podpory proletářských orgánů a proletářských masových hnutí.“¹⁰

To by ovšem znamenalo provádět především opatření dělnické vlády, převážně ve formách parlamentních, hlasováním a dosahováním většiny, ve formách koaliční vlády. Dodržování tohoto požadavku však muselo nutně zabránit tomu, aby dělnická vláda splnila svůj program.

⁷ Die Rote Fahne 9. 1. 1923.

⁸ Rovnost 12. 1. 1923.

⁹ Rudé právo 11. 1. 1923.

¹⁰ Viz Protokol I. řádného sjezdu KSC, str. 12. — Značná část této rezoluce propadla konfiskaci a v Protokole je publikován jen její zbytek. Na základě interpelace v Národním shromáždění byla později otištěna v plném znění v libereckém „Vorwärts“ 20. 2. 1923, později v Rudém právu 4. 10. 1924 a po V. kongresu Kom. internacionály též ve zvláštní brožůře „KSC na V. sjezdu Kom. internacionály“. Ve všech dalších úvahách je rezoluce vykládána ve svém celku a všech souvislostech.

Proletářské orgány, o nichž se v rezoluci mluví, jako výbory jednotné fronty, závodní výbory apod., se většinou již svým vznikem a další činností musely dostat do rozporu s měšťáckou demokracií. Pro jejich zřízení a činnost byť by vznikaly sebedemokratičtější způsobem, nebylo místa v demokratických rádech buržoazní republiky. (Ústava, správní řád zákonodárství atd.) Jednou vzniklé, musely chtě nechtě překračovat rámeček měšťácké demokracie.

Tak např. závodní výbory by si musely bez ohledu na měšťáckou zákonitost osvojit vliv na přijímání a propouštění zaměstnanců, na mzdové otázky, na kontrolu zásob a výroby. To vše jen z titulu své síly a opory v masách, aniž by vyčkávaly vydání příslušných zákonů a nařízení. Při dodržení zásad měšťácké demokracie by nebyl prakticky možný nátlak mas a provádění revoluce zdola. Dělnická vláda musela narazit při mnohých opatřeních na odpor parlamentu nebo vládních partnerů. Toto nebezpečí zde vždy bylo při známé kolísavosti a nepevnosti potenciálních spojenců, jakými byli soc. demokraté nebo nár. socialisté. A pak musel nastoupit masový nátlak, jenž by přiměl takové nepevné partnery k povolnosti, zejména když v jednotné frontě dole se dali, jak zkušenosti ukázaly, získat prostí dělníci příslušníci těchto stran.

Takový nátlak zdola mohl někdy dosáhnout značně drastických forem, které však při dodržování zásad měšťácké demokracie nebyly použitelné. Vždyť např. masová demonstrace, která by táhla před parlament nebo k prezidentovi, aby jim předložila dělnické požadavky a vynutila tak jejich splnění, mohla být podle zákona na ochranu republiky pokládána za násilí proti ústavním činitelům a její organizátoři a účastníci mohli být stíháni pro zločin.

Na ještě větší odpor by musely narazit závažnější požadavky, jako je ozbrojení dělnictva.

Odpor buržoazie pak bylo nutno předpokládat. Jeho účinnost závisela pochopitelně na tom, jakou pozici a jakou moc tehdy československá buržoazie měla. Na tom závisela i použitelnost prostředků proti dělnickému hnutí.

Poměr sil byl v r. 1923 a 1924 pro buržoazii příznivý. I když v roce 1923 v lednu krize vrcholila a počet nezaměstnaných dosáhl právě maxima, v dalším průběhu se hospodářské poměry konsolidují a krize je pomalu překonávána.

Se zlepšením hospodářských poměrů se konsoliduje i politická situace buržoazie. V říjnu 1923 se vytvořila vláda tzv. „všenárodní koalice“ (soc. dem., nár. soc., nár. dem., agrárníci, lidovci). Je to vláda reakčních buržoazních stran za podpory pravicových socialistů, v jejímž čele stojí agrárník Švehla. Celou politiku státu řídí tzv. „pětka“, výbor ze zástupců koaličních stran, jenž v rozporu s ústavou projednává všechny záležitosti před tím, než jsou předloženy parlamentu či vládě. Co „pětka“ jednomyslně neschválí, to se k projednání do ústavních orgánů vůbec nedostane. Je to vlastně diktatura pravicových politických stran s vyloučením demokratických principů vlády. Pětka tak zajišťuje maximální stabilizaci kapitalismu v ČSR. Na venek pak reprezentuje před masami stát skupina Hradu, podporovaná všemi koaličními stranami. Vedoucími postavami jsou prezident Masaryk a později prezident Beneš. Hrad ovlivňuje široké masy

drobné a střední buržoazie, inteligenci, vrstvy úřednické a i část dělnické třídy podléhající reformistům. Děje se tak především tím, že vystupuje jako hlasatel čisté, nadtřídní demokracie, zájmů demokratického státu a že má značný kredit v „osvobozené legendě“, za své nesporné zásluhy v buržoazním odboji za první světové války. Při tom všem je převážně stěnou, za jejímiž hesly o demokracii uplatňuje finanční kapitál nestoudně a otevřeně své vlastní zájmy, které Hrad pomáhá uskutečňovat.

Buržoazie má pevně v ruce státní aparát, byrokracii, policii a četnictvo. Ve všech těchto orgánech je řada osvědčených byrokratů ještě z dob monarchie, kteří více než ochotně slouží novému státu. Pevná je i armáda. Její velení je v ruce generálního štábu Francie, v důstojnickém sboru zastávají vysoká místa legionáři a bělogvardějští důstojníci, kteří se osvědčili v boji proti Říjnové revoluci. Ani zde nechybí důstojníci staré monarchie.

V mezinárodních vztazích se mladý stát opírá o imperialistickou Francii, na jejíž zahraniční politice se aktivně podílí, a je začleněn do Malé dohody, vojenskopolitického bloku pod patronací Francie, s jasnou tendencí proti Sovětskému Rusku.

Za těchto okolností dělnická vláda „v rámci a povýtce prostředky měšťácké demokracie“ nemohla mít naději na úspěch ani při opření o proletářské orgány. Již tato část rezoluce obsahuje tedy sama o sobě těžký rozpor.

V dalších částech pak rezoluce vytyčuje řadu naprosto správných a nutných požadavků, které však v rámci měšťácké demokracie nebylo možno plnit. Takové jsou požadavky, které rezoluce staví jako předpoklad vstupu KSC do dělnické vlády: Účast orgánů jednotné proletářské fronty na zákonodárství a správě, na odzbrojení fašistických, orgešských, sokolských a jiných veřejných i tajných organizací buržoazie a odzbrojení proletariátu.¹¹

Stejně zcela správný a nezbytný je v další části rezoluce požadavek, že „dělnická vláda povede proletariát jen tehdy kupředu, jestliže se průběhem bojů za dělnickou vládu a za udržení dělnické vlády proti odporu buržoazie podaří proletariátu dojít k odhodlání, aby překročil hranici měšťácké demokracie a zlomil odpor buržoazie“.¹²

Při posouzení rezoluce jako celku možno říci, že do jejích správných požadavků se dostala zásada, která byla s nimi v rozporu a nesla nebezpečí zkresení a neúspěchu. Tato zásada bránila správnému pochopení rezoluce a bránila i provedení jejích správných částí.

Jaké nebezpečí to sebou neslo, potvrdily v praxi říjnové události v Německu a činnost dělnických vlád v Sasku a Durynsku. Tyto vlády vycházely ze stejné koncepce a komunisté v rozhodné chvíli setrvali na zásadě měšťácké demokracie, vycházejíce z lipské rezoluce o dělnické vládě. Při vzniku tohoto rozhodnutí, které sjezd KSC přijal jednomyslně, sehrály hlavní úlohu demokratické iluze o možnosti vzniku dělnické vlády výhradně volební kombinací.

Tak např. myšlenka vládní koalice soc. ministrů bez buržoazie na zá-

¹¹ Protokol I. řád. sjezdu KSC, str. 13.

¹² Viz KSC na V. svět. sjezdu Kom. internacionály, str. 136.

kladě volební většiny, potvrzené dokonce prezidentem Masarykem, se objevuje v sérii článků P. Votavy v brněnské Rovnosti.¹³ Stejně tak se pojednávalo v referátu E. Buriana o dělnické vládě na I. řádném sjezdu KSČ, kde se rozvíjí možnost vypsání nových voleb a vytvoření koalice z obou socialistických stran.¹⁴ Ještě brzy po sjezdu vychází podobný článek J. Skály ve stranické revui „Komunismus“.¹⁵

Kdyby vůbec bylo možno v ČSR takovou vládu vytvořit volbami, pak snad po určité době mohla existovat v rámci měšťácké demokracie. Svých cílů dělnické vlády však dosáhnout nemohla.

Naproti tomu bylo možné za krizové situace vytvořit dělnickorolnickou vládu, naplněnou rozhodnutím sahat k opatřením diktátorským a vynucovat je masovým bojem. Taková vláda nemusela být jen epizodou, ale mohla trvat delší dobu, poněvadž její opření o masy by ji stabilizovalo a pomohlo by i delší čas zabránit útoku buržoazie.

Toho si byl vědom s. Šmeral, který patří mezi autory myšlenky dělnické vlády a byl jedním z těch, kteří její aktuálnost do Kom. internacionály tehdy vnesli.¹⁶

Svědčí o tom jeho formulace, jíž použil na kladenské konferenci v září 1924. Vyslovil zde obměnu, která smysl definice dělnické vlády příznivě modifikuje: „Je pokusem dělnické třídy, aby v rámci a n a p ř e d (proložil B. K.) prostředky měšťácké demokracie opírajíc se o proletářské masové hnutí dělala dělnickou politiku.“¹⁷

Ne tedy již povytce (jako v Protokolu řád I. sj. KSČ) prostředky měšťácké demokracie, ale napřed. To znamená, že dělnická vláda použije nejdříve prostředků měšťácké demokracie, a nepůjde-li to tak, pak je pochopitelně překročí a sáhne k prostředkům revolučního charakteru. Tím se dostává tato část rezoluce do souhlasu s dalšími jejími tvrzeními a požadavky. Odpadlo zde omezení dané výrazem „povytce“, jenž znamená především, převážně.

Zřejmě si s. Šmeral uvědomoval tento rozpor a snažil se rezoluci přivést do souladu spotřebou dělnické třídy, podmínkami doby a možnostmi, které z toho vyplývaly. Je možné, že i kritika vykonaná na zasedání předsednictva EKl v únoru 1923 a později pak na V. svět. kongresu Kom. internacionály přinesla své ovoce.¹⁸

¹³ Rovnost 20. 10. 1923.

¹⁴ Protokol I. řád. sjezdu KSČ, str. 70–81.

¹⁵ Komunismus, II. roč., č. 5.

¹⁶ Viz Bohumil Kučera: Podíl dr. Bohumíra Šmerala na vzniku hesla dělnické vlády v letech 1922–1923. Sborník prací filosofické fakulty v Brně, 1963, G. 7.

¹⁷ Rudé právo dne 2. 10. 1924.

¹⁸ Pokud jsem se zdržel u otázky dělnické vlády poněkud déle, činím tak proto, že někteří mladší historikové docházejí k závěru, že rezoluce I. řád. sjezdu KSČ v této části obsahuje pouze „ne právě nejšťastnější formulaci“, že však celková formulace problémů dělnické vlády, posuzována ve všech souvislostech, byla v tomto usnesení sjezdu v podstatě správná. Uvedl bych stat Miroslava Klíra „Úloha B. Šmerala při vypracování strategicko-taktické linie“ — Příspěvky k dějinám KSČ, 1965, č. 1, str. 20, a Vojtěcha Mencla „Na cestě k jednotě“, Praha 1964, str. 278–282.

Mám za to, aniž bych popíral správnost převážné části rezoluce I. řád. sjezdu KSČ o dělnické vládě, že přehlížíjí základní nedostatky definice „... v rámci a povytce prostředky měšťácké demokracie“, nepřihlížíjí k sdostatek k tehdejší historické situaci. Podléhájí optickému klamu, ovlivnění vývojem u nás v letech 1945–1948, který se však odehrával v podmínkách lidové demokracie, a nikoliv demokracie buržoazní.

Kromě již uvedených demokratických iluzí mělo převzeti lipské formule jistě příčinu v autoritě, kterou KSN v dělnickém hnutí požívala jako strana bojovná, vyspělá a zkušená. A tak bylo do jisté míry opomenuto to zásadní, že dělnická vláda nemůže být parlamentní koalicí, ale že je předstupněm diktatury proletariátu, cestou k ní, přerůstáním v revoluci socialistickou, případně že toto přerůstání umožňuje a urychluje.

KSC neviděla situaci v Německu natolik revoluční, aby využila německých zkušeností a sama se připravovala k boji o moc.

V té době měla již KSC značné zkušenosti s taktikou jednotné fronty a podařilo se jí na konec roku 1922 vytvořit v některých místech organizační základny jednotné fronty ve „výborech proletářské jednoty“. Začátkem roku 1923 však nové výbory nevznikaly. Výbory proletářské jednoty, vytvářené v obcích a nikoliv na závodech, nebyly vhodnou organizační formou, protože neměly možnost prosazovat dělnické požadavky. Ze své základny nemohly dosti dobře zasahovat na pracoviště, kde právě program sjednoceného dělnictva měl být uplatňován.

Přitom zde byl úspěšný příklad v německém hnutí závodních výborů, které byly významnými orgány jednotné fronty přímo v továrnách, na dolech a v podnicích. KSC této zkušenosti nevyužila, ačkoliv v tom směru byly u nás podmínky dobré. Na většině závodů totiž u nás byly závodní výbory již zřízeny.

Jejich kompetence nebyla velká, avšak přesto měly ohromný význam, neboť soustřeďovaly na závodech dělníky všech politických stran i dělníky politicky neorganizované. Pozice komunistů v nich byly dobré. Do těchto výborů se volilo podle odborářského, lépe řečeno politického klíče. Komunisté v nich byli oblíbeni, poněvadž zde, kde probíhala značná část třídních bojů, hájili nesmlouvavě dělnické zájmy.

Byla tedy nasnadě myšlenka tyto výbory dobýt a přeměnit je v orgány jednotné fronty tak jako v Německu. To se však u nás nestalo, ačkoliv KI ve svých tezích o taktice na IV. kongrese na důležitost závodních výborů a jejich ovládnutí poukazovala.¹⁹ KSC jejich význam však dosti nedocenila a této základny pro rozvinutí boje nevyužila. Také sama, jak vysvítá ze stranického tisku, z tezí o jednotné frontě i jednání výkonného výboru a říšských konferencí, nevěnovala v tomto směru německému vývoji dostatečnou pozornost. I když tisk strany přinášel stále zprávy o bojích dělnictva v Německu, na soustavné a vytrvalé sledování německého vývoje se zaměřil až v srpnu 1923.

Bylo to jistě dáno i tím, že na jaře a v létě prodělávala KSC těžké boje politické (boj proti zákonu na ochranu republiky) i hospodářské (stávka horníků). To pochopitelně odvádělo její pozornost od revolučního hnutí v Německu, i když by zde mohla nalézt mnohá poučení pro svou činnost. Přitom KSC dobře chápala, že boj německého dělnictva je věcí celého mezinárodního proletariátu a vyjádřila to i v svolání I. řádného sjezdu

¹⁹ V citovaných tezích se praví: „Za dnešní situace není možno pokládat dělnické hnutí za plánovitě organizované hnutí proletářské, jestliže se nepodaří dělnické třídy a jejím organizacím ze závodních výborů učinit páteř celého tohoto hnutí.“ Protokol IV. sjezdu KI, str. 1017–1018.

KSČ k francouzským a německým dělníkům i v rezoluci téhož sjezdu o versailleském míru.²⁰

Poněvadž okupací Porúří se krajně zvýšilo nebezpečí války a bylo nutno mu čelit a německý proletariát podpořit, sešly se nejvýznamnější evropské komunistické strany 18. 3. 1923 znovu na mezinárodní konferenci ve Frankfurtě n. Mohanem. Po poradách byl zde vytvořen společný orgán pro boj proti válce, okupaci Porúří a nebezpečí fašismu. I na této konferenci byla KSČ zastoupena svým delegátem s. Kreibichem.

Z uvedeného je zřejmo, že KSČ situaci v Německu sledovala, spolupracovala na všech mezinárodních akcích na pomoc dělnické třídě. Svoji vlastní politiku však vzhledem k vývoji Německa nijak zvlášť neupravila. Zejména se sama nepřipravovala na rozvinutí boje na domácí půdě nebo na boj o moc pro případ, že by se v Německu zápas mezi proletariátem a buržoazií vyhroutil v ozbrojenou srážku.

Projevila se zde pasivita a sklon k vyčkávání vývoje v Německu, jenž by dal narůst příznivým podmínkám i u nás. Ovšem k rozvíjení takových podmínek a k podpoře jejich růstu u nás nedošlo. Bylo to vlastně jen domýšlení staré teorie o nemožnosti izolované revoluce, teorie, která byla uplatňována v roce 1921. Jejím výsledkem bylo vyčkávání na počátek revoluce v okolních státech a nepřihlížení k vlastním možnostem. Přitom situace k přípravě rozvíjení revolučního boje u nás nebyla nepříznivá, jak ukázala bojovná nálada mas při akcích proti zákonu na ochranu republiky.

V souvislosti s německými událostmi se projevuje názor, že německému proletariátu pomůžeme nejlépe tím, že splníme vlastní stranické úkoly, např. ideologické, organizační, především budování frakcí na závodech a v odborech.²¹ Tím strana zesílí a bude schopna odazit útoky buržoazie, jaké dopadají právě na dělnickou třídu v Německu.

Názor sám je naprosto správný; ovšem to byla jen jedna část potřebné pomoci, základ, z něhož by se měl vlastní boj a příprava k němu rozvíjet. To se však zatím nedělo.

Stranické masy měly o dění v Německu zájem, sledovaly zprávy tisku a delegáti stranických organizací KSČ se zúčastnili i některých akcí německého proletariátu přímo v Německu.

Tak v Den boje proti fašismu, který uspořádala KSN v celém Německu, vystoupili čeští komunisté jako řečníci na masových táborech lidu v Drážďanech, Saské Kamenici a v Žitavě.²² Společně s francouzskými komunisty vystoupili čeští soudruzi jako řečníci na manifestaci v Bad-Elster.²³ Liberečtí dělníci v písemném pozdravu pozdravili německý proletariát, plně si vědomi jeho bojů a jeho významu: „Nebojujete jen za sebe. Na bojišti

²⁰ Protokol I. řádného sjezdu KSČ, str. 29: „Dělníci Německa! Prohlašujeme-li se s vámi solidárními, nečiníme tak jen z pocitu bratrské solidarity, nýbrž ve vědomí, že váš osud je také naším osudem, že vaše zotročení mělo by za následek naše otroctví – naproti tomu však vaše osvobození z dvojího jařma, německého a francouzského kapitalismu, by přispělo také k osvobození Československa.“ Bylo otištěno v časopise KSN Die Rote Fahne 11. 12. 1923.

²¹ Rovnost 25. 7. 1923.

²² Rovnost 31. 8. 1923. – V Žitavě zástupce severočeských textiláků předal při projevu za obrovského nadšení německým dělníkům prapor severočeského dělnictva.

²³ L'Humanité 30. 7. 1923.

německé proletářské revoluce se rozhoduje osud středoevropského proletariátu. Ať žije KSN! Ať žije Federace socialistických středoevropských republik!“²⁴

Z tohoto projevu je vidět, jaký nesmírný význam přikládali naši dělníci německé revoluci a jaké naděje do ní skládali. Nelze proto pochybovat, že byli ochotni poskytnout jí všemožnou pomoc a podporu.

Větší pozornost vývoji v Německu počíná KSC věnovat od počátku měsíce srpna 1923 zřejmě pod tlakem bojů, které se v Německu právě rozvíjely. ÚV KSN rozhodl na svém zasedání 5. 8. 1923 zahájit boj za svržení Cunovy vlády a za vytvoření dělnické vlády. Tím vstoupil vývoj poměrů v Německu do rozhodující fáze a KSC z toho vyvodila důsledky. Výkonný výbor KSC vydává 8. 8. 1923 svolání k dělnictvu, aby si všimlo událostí v Německu a sledovalo pokyny strany, aby organizace svolávaly schůze a projevy, na nichž by informovaly o boji německého proletariátu a projevovaly solidaritu se zápasem proti německému kapitalismu.

Provolání správně vidělo souvislost boje německého dělnictva se zájmy čl. dělníků a upozorňovalo na soustřeďování čl. vojenských jednotek na hranicích Saska. Současnou etapu ocenilo jako boj německé dělnické třídy za dobytí politické moci. V očekávání možnosti čl. vojenské intervence proti německé revoluci vyzývalo pracující k solidaritě: „Dělnické hnutí v Německu může se už spolehnout na sympatie středních vrstev inteligence a maloroľnictva, vyvíjí se nyní nezadržitelnou živelnou silou k dobytí politické moci... Každý dělník a každý voják je si toho vědom a bude vědět jaké stanovisko zaujmout k událostem v Německu a jak se zachovat!“²⁵

Jak vysvítá z svolání i pokynů, které byly dávány ÚV KSC stranicovým organizacím,²⁶ KSC stále ještě setrvala jen na stanovisku solidarity s německou revolucí, případně zabránění intervenci. Myšlenka využít rozmachu revolučního boje v sousedství na naší půdě, vytýčit vlastní požadavky naší dělnické třídy a prosazovat je rozvinutím třídních bojů se ve straně neprojevila.

Současně začínají se pořádat schůze a projevy solidarity s německou revolucí. Zde se objevuje stále jasněji obava, že by čl. buržoazie mohla zasáhnout proti německé dělnické třídě vojenskou intervencí, které musí čl. pracující zabránit. Je to zřejmo z řady stranických schůzí, kde se vyskytuje i názor, že by revoluce v Německu mohla rozpoutat občanskou válku u nás.²⁷

²⁴ Die Rote Fahne 31. 8. 1923.

²⁵ Die Rote Fahne 7. 8. 1923. — Provolání bylo uveřejněno i v našem stranickém tisku, v Rudém právu a v Rovnosti dne 5. 8. 1923. Bylo zde však v podstatných částech konfiskováno. Právě naposled citovaná věta v našem tisku chybí vůbec.

²⁶ Zpráva k II. řád. sjezdu o organizační činnosti KSC, str. XXI.

²⁷ Tak na schůzi brněnských důvěrníků dne 16. 8. 1923 říká referující člen VV KSC, když probírá možnost, že by došlo k intervenci: „Komunistická strana naše by byla povinná tehdy nejen Německu, ale celému proletářskému světu překazit politickou i sociální vraždu, která by na německém proletariátu měla být spáchána. Je možné, že důsledné provádění této povinnosti by roznítilo u nás občanskou válku, takže lze mít za to, že nejen teoreticky, ale i prakticky je revoluce v Německu revolucí naší. Rovnost 22. 8. 1923. Podobně na schůzi KSC v Liberci-Růžodole, Rudé právo 10. 10. 1923.

BOJ KSČ PROTI OČEKÁVANÉ INTERVENCI ČESKOSLOVENSKÉ BURŽOAZIE V NĚMECKU

Jako hlavní úkol vytkla si KSČ zabránit případné vojenské intervenci Československa proti německé revoluci. Takovou intervenci mohla KSČ právem předpokládat, uvážíme-li celou zahraničně politickou situaci KSČ i záměry čsl. buržoazie. Přestože někteří významní představitelé KSČ měli za to, že čsl. buržoazie sama nemá na intervenci zájem, počítala strana nicméně s tím, že na základě svého vasalského poměru k Francii mohla by být ČSR snadno do intervence zavlečena. Odtud vycházelo její rozhodnutí bojovat co nejrozhodněji proti možnosti intervence.

Obavy KSC byly plně oprávněné a situace o to horší, že čsl. buržoazie měla sama zájem na potlačení německé revoluce. Československo bylo již od okamžiku svého vzniku těsně vázáno s imperialistickou Francií a při uvážení všech zájmů, které Francie, zejména po okupaci Porúří sledovala, bylo jasné, že by ji Československo v intervenci podpořilo. To tím spíše, že čsl. buržoazie musela vidět v průmyslovém Německu svého konkurenta a byla vždy ochotna dělit se o jeho trhy. K tomu by bylo možno ještě připočítat i určité uzemní aspirace Československa ve Slezsku.

Již v roce 1918 v prosinci požadoval dr. Beneš po Francii, aby vyslala do ČSR jednu francouzskou divizi, a současně žádal, aby čsl. armáda byla podřízena vrchnímu velení francouzskému s odůvodněním, že by těchto bojových sil bylo možno „použít, jestliže to bude nutné, k udržení pořádku a k zastavení vlny bolševismu v sousedních státech“.²⁸ I když francouzské vojsko do ČSR vysláno nebylo, byla skutečně čsl. armáda podřízena vrchnímu velení francouzskému. Do ČSR byla vyslána francouzská vojenská mise, čítající 300 vysokých francouzských důstojníků, kteří obsadili velitelská místa v armádě. Velitel této mise byl současně náčelníkem generálního štábu čsl. armády.²⁹

Bylo tedy velení čsl. armády z vůle čsl. buržoazie v rukou imperialistické Francie a tato armáda mohla být kdykoliv použita, jak napsal Beneš, „k zastavení vlny bolševismu v sousedních státech“; v daném případě v revolučním Německu.

V době rozmachu revolučních událostí v Německu naléhala Francie na Československo, aby upravilo svůj vojenský svazek k ní. Ačkoliv prostřednictvím vojenské mise měla Francie čsl. armádu prakticky ve svých rukách, přijel v květnu 1923 francouzský generál Foch do Prahy a naléhal na uzavření vojenské dohody. I když v československé buržoazii byla pro vojenskou dohodu nálada, nedošlo k ní ani později v říjnu, když Masaryk a Beneš odjeli do Paříže, aby Fochovi návštěvu oplatili. K podpisu vojenské smlouvy mezi Francií a Československem nedošlo zřejmě z obav před čsl. a francouzským proletariátem, jenž tehdy již jasně řekl své „Ruče pryč od německé revoluce!“ KSČ kromě řady projevů solidarity a masové

²⁸ AMZV-PA, dopis Edv. Beneše franc. min. předsedovi Clemenceauovi z 16. 12. 1918 – cit. dle sborníku „O čsl. zahraniční politice v letech 1918–1939“. SNPL 1956, str. 43.

²⁹ Smlouva o vyslání vojenské mise francouzské do ČSR byla podepsána oběma zúčastněnými státy 20. 4. 1919. Velitelem mise, a tedy i náčelníkem gen. štábu čsl. armády byl francouzský generál Pellé, později generál Mittelhauser.

propagandy proti vojenské intervenci sáhla i k jiným účinným prostředkům.

V říjnu 1923, kdy Masaryk i Beneš byli ve Francii a kdy se jednalo o vojenskou dohodu, vyslala KSČ do Francie svého delegáta s. Kreibicha. Soudruh Kreibich vystoupil v Paříži na mohutném shromáždění pořádaném KSF, jehož hlavním programem byl boj proti francouzské okupaci Porúří a proti nebezpečí imperialistické války. S. Kreibich ve svém projevu ukázal choutky francouzské a čsl. buržoazie, jejich snahu potlačit německou revoluci a vyzýval, aby těmto snahám bylo zabráněno tím, že francouzský proletariát zmaří plány své vlastní vlády na uzavření dohody mezi Francií a ČSR.³⁰

Vystoupení s. Kreibicha bylo ilegální. Mluvil z řečniště, které bylo obklopeno masou soudruhů, francouzských komunistů, takže policie nemohla zasáhnout. Ihned po projevu zhasla světla v sále a s. Kreibich byl francouzskými soudruhy vyveden do bezpečí.³¹ Taková opatření byla naprosto nezbytná, uvážíme-li obsah projevu s. Kreibicha. Vždyť francouzská buržoazie počátkem roku 1923 dala pozatýkat francouzské komunistické poslance pro podezření z velezrady a pokusila se proti nim inscenovat velezrádný proces pro pouhou účast na mezinárodní konferenci v Essenu. Stejně tak byli zatčeni a vězněni němečtí soudruzi, kteří vystupovali jako řečníci proti okupaci Porúří na projevech KSF ve Francii.

Za těchto okolností vojenská dohoda mezi Francií a ČSR na podzim r. 1923 uzavřena nebyla. Došlo k ní až v lednu 1924, kdy už byla německá revoluce poražena. I když se v dohodě nemluvilo přímo o vojenských opatřeních, byly současně vyměněny zvláštní nóty, v nichž byla dohodnuta spolupráce generálních štábů obou zemí.³²

KSČ přirozeně tehdy nemohla znát obsah jednání a dohod s Francií. Nicméně správně předvíдалa, že čsl. buržoazie je ochotna proti německé revoluci intervenovat a Francii v jejich imperialistických choutkách podpořit. Na to ostatně ukazovala již tehdy řada příznaků.

Již v létě 1923 čsl. vláda začala na saských hranicích zřizovat nové posádky (např. Georgswalde) a nařídila četná vojenská cvičení v bezprostřední blízkosti hranic Německa. Tyto zprávy přinesl agrární Večer i soc. demokratické Právo lidu.³³

³⁰ V projevu s. Kreibicha se mj. praví: „V dnešní mezinárodní situaci znamená dohoda s Poincaré-Válkou, s Poincaré-Porúří, se současnou vládou Francie, spolek s generálním štábem světové reakce, namířený proti německé revoluci, proti proletářské revoluci všeobecně. Z toho důvodu je nutné, abychom protestovali energicky proti této dohodě, která kromě toho znamená konec nezávislosti Čsl. republiky a porobení proletářské a selské třídy v Československu rozkazům francouzského imperialismu a militarismu... My vás prosíme, francouzští soudruzi, abyste pochopili, že v situaci tak těžké, jako je dnešní, zaujímáte místo nejdůležitější. Tak jako naši soudruzi v Moskvě představují štáb světové revoluce, vy, dělnický lid Paříže, jste dnes živnou prstí, nad níž trní generální štáb světové kontrarevoluce. Podkopávejte, podhrabávejte tuto pevnost, tuto baštu kontrarevoluce.“ L'Humanité 7. 10. 1923.

³¹ Rudé právo 21. 10. 1923.

³² AMZV-ASS – Malá dohoda XII, č. 3 a č. 11 – cit. podle sborníku jako u pozn. č. 19, str. 120.

³³ Rudé právo 20. 7. 1923. – Tutéž zprávu přináší i dne 7. 7. 1923 Die Rote Fahne, kde je otištěna výzva VV KSČ k čsl. dělnictvu pod názvem „Die tschechische Ar-

Právo lidu z 12. 7. 1923 sice zprávy o soustředování čsl. vojska na německo-československé hranici vyvracelo, avšak takovým způsobem, z něhož bylo jasně zřejmo, že zde čsl. vojsko soustředěno je: „Čsl. vojenská správa považuje za zbytečné zvláště zdůrazňovat, že veškeré tyto zprávy postrádají jakéhokoliv reálného podkladu a že jsou pravděpodobně násilně vykonstruovány z periodických vojenských cvičení, konaných u příslušných pohraničních posádek každého roku.“

Zajímavé okolnosti o zahraniční politice čsl. vyšly najevo při soudním procesu s bavorskými separatisty v Mnichově, kteří chystali odtržení Bavorska od Říše (Machhaus, Fuchs a další). Obžalovaný čsl. státní příslušník Munk zde vypověděl, že jednali se zástupci čsl. armády o neutralitě Československa v případě puče v Bavorsku a za tuto neutralitu jim přislíbili, že Bavorsko nebude mít námitek proti územním požadavkům ČSR ve Slezsku. Jednání se separatisty vedl plukovník francouzské armády A. X. Richère, který do Mnichova přijel z ČSR a po prozrazení opět do ČSR uprchl.

V době svých jednání v Mnichově od října 1922 do února 1923 předal bavorským monarchistům nejméně 70 miliónů marek, které dala k dispozici francouzská vláda.³⁴

Ještě v září 1923 jednal ministr zahraničí Beneš s bavorskými separatisty o neutralitě ČSR v případě odtržení Bavorska od Říše.³⁵

Je tedy zřejmé, že čsl. buržoazie s možností intervence počítala a že byla ochotna podporovat bavorské separatisty, kteří – jak známo – chystali útok na dělnické Sasko. Proto boj KSČ proti intervenci v Německu, jenž probíhal na podzim 1923, byl správný a naprosto oprávněný. KSČ bylo jasno, že útok na německou revoluci ze strany ČSR by ohrozil revoluční hnutí v samém Československu a koneckonců světovou proletářskou revoluci. Přes teoretické nedostatky v projevech některých vůdců KSČ, vystupovala strana na veřejných projevech, schůzích i ve své propagandě proti nebezpečí intervence naprosto jasně již od konce léta 1923.

V měsíci září se situace v Německu značně přiostrčila. Vláda Německa se dohodla s francouzskou buržoazií a zastavila pasivní odpor v Porúří. Říšský prezident Ebert vyhlásil výjimečný stav a výkonná moc přešla do rukou generálů říšské armády. Po výjimečném stavu následovaly zákazy veřejných schůzí a projevů, shromáždění, omezování tisku a útoky na dělnické hnutí.

Přes všechny zákroky a zákazy masy neochabovaly ve svém boji. Za této krajně revoluční situace vytvořila se 11. 10. 1923 v Sasku a 16. 10. 1923 v Durynsku dělnická vláda ze sociálních demokratů a komunistů.

Pro celé mezinárodní hnutí a i pro KSČ nadešel okamžik, kdy bylo nutno podepřít německou revoluci. V této situaci svolala KSČ dne 17. 10. 1923 velké shromáždění pražského dělnictva na Žofíně, kde mluvil s. Šmeral na téma „Události v Německu a čsl. proletariát“.

beiter für die deutsche Revolution“. Výzva v českém stranickém tisku zveřejněna nebyla zřejmě z důvodu cenzurních. Rovnost z 5. 8. 1923 ji přináší, avšak její podstatná část je cenzurována. Též L'Humanité 26. 7. 1923.

³⁴ Rudé právo 26. 7. 1923, L'Humanité 26. 6. 1923, též AMZV-Berlín 23, č. 75, situační zpráva za měsíc červen, cit. dle sborníku jako v pozn. č. 19, str. 117.

³⁵ AMZV-telegramy došlé č. 1051 a 24. 9. 1923, cit. podle sborníku jako pozn. č. 19, str. 177.

Průběh německých událostí a jejich význam pro světovou revoluci hodnotil B. Šmeral velmi vysoko, pokládá je za stejně významné jako ruskou revoluci v říjnu 1917. Poukázal též, jak česká buržoazie ze strachu před revolucí doma bude usilovat o zásah proti německé revoluci, o intervenci. Vytkl i první a hlavní úkol čsl. proletariátu: „Za žádnou cenu nepřipustí pracující lid Československa vojenskou intervenci k zardoušení revolučního boje německých dělníků.“³⁶

Stanovisko zabránit intervenci bylo naprosto správné a nutné. Ovšem na pouhém zabránění intervence nemohla KSC setrvávat. Bylo nutno jít dále — k aktivní podpoře boje německého proletariátu a k jeho využití na domácí půdě. To se však nestalo.

Proč se to nestalo, vysvětlí nám aspoň částečně další obsah projevu B. Šmerala. S. Šmeral i KSC vycházeli z mylného předpokladu, že část čsl. buržoazie, představovaná Masarykem a Benešem, nemá sama zájem na intervenci. K intervenci by však mohla být donucena svou závislostí na imperialistické Francii, pokud by se nemohla opřít o protiválečnou a pacifistickou náladu obyvatelstva ČSR.³⁷

Počítalo se tedy spíše s podporou „pacifistických nálad“ některých představitelů buržoazie než s nátlakem na ni a s vynucením si stanoviska neintervence pohružkou odporu a rozvinutím masových bojů. Tento názor spočíval na nesprávném hodnocení Masaryka a Beneše, které se tehdy v KSC šířilo a které se nejzřetelněji projevilo v článcích s. Kreibicha pod názvem „Masaryk a Beneš“ v Rudém právu.³⁸

Konečně i chování čsl. sociální demokracie nasvědčovalo plně tomu, že v řadách čsl. buržoazie není právě mnoho sil, které by byly schopny opřít se pokusům zatáhnout Československo do vojenské intervence proti Německu. Čsl. sociální demokracie byla tehdy aktivním podílníkem na koalici vládě buržoazie a její zájmy bezvýhradně hájila. Nejlépe to ukazuje způsob psaní a informování jejího ústředního tiskového orgánu Práva lidu o německých událostech. Po celý rok 1923, od okupace Porúří až do porážky německého proletariátu, je Právo lidu plné útoků na politiku KSN a na německou dělnickou třídu. Již tento způsob psaní znamenal plnou podporu snah německé buržoazie. Tak jako německá sociální demokracie

³⁶ Rudé právo 18. 10. 1923.

³⁷ Tamtéž; „Chceme věřit, že Masaryk nemá vůli sloužit za nástroj k podpoře k fašismu a monarchismu v Německu. Chceme věřit, že nemá vůli k intervenci, když se může odvolat na nálady velké většiny i nekomunistického a pacifistického obyvatelstva, že nepodlehne v Paříži nátlaku... A poněvadž též u nás bude si velkoburžoazie vědoma, že v Německu se jedná také o ní, snadno by se mohlo stát při vnitřním nesouhlasu Masaryka a kolísání Beneše, že by Československo bylo zataženo do intervenční kampaně.“

³⁸ Rudé právo ze dne 16. 8. 1923 a 18. 8. 1923; Karel Kreibich: Masaryk a Beneš. — Masaryk a Beneš jsou pokládáni za nositele pacifistických a demokratických ideálů, věří v ně a chtějí je také uskutečňovat. Nemohou tak učinit, protože jsou buržoazií úmyslně izolováni a jejich demokratický režim je bez jejich přičinění a vůle odbouráván. Sami však příslušníky této buržoazie nejsou, stojí mimo ni a porušování demokracie se aktivně neúčastní. Názory dr. Šmerala, zejména na Masaryka, byly podobné. Šmeral i Kreibich pro své zkušenosti, teoretickou vyspělost a čestnost požívali oprávněně ve straně značné autority a jejich názory tak musely pronikat do strany a ostatní členy ovlivnit.

(SPD) v Německu plně podporovala svou buržoazii, tak ve stejném duchu jednala čl. sociální demokracie.

V člancích Práva lidu jsou němečtí komunisté vytrvale líčeni jako pučisté a rozvrtníci. Jedním dechem jsou stavěni do téže roviny jako reakční vojenské svazy a fašisté, kteří prý stejným způsobem ohrožují německý lid. Projevuje se to zejména štváním proti úsilí KSN vytvořit proletářské obrany a setniny, ozbrojit a vést masy do boje proti fašismu.³⁹

Stále a stále je používáno argumentace (s níž sociální demokraté vydrželi až do té doby, kdy byli sami Hitlerem rozeznáni), že komunisté svým odporem proti fašismu vlastně fašistům nahrávají, že tak pomáhají rozšíření jejich vlivu, dávají jim argumenty k ozbrojování a k zásahům proti dělnické třídě a demokracii. Je to stará sociálně demokratická teorie o tom, že dělnická třída sama nemá útočit, dokud není napadena, a že nemá nepřítele provokovat.

Nechyběla ani obvinění, že němečtí komunisté jsou agenty Moskvy, že Moskva podporuje německé komunisty materiálními prostředky, a dokonce že sovětské vyslanectví je zásobuje zbraněmi.⁴⁰

Ostre je napadána i saská „dělnická vláda“, ačkoliv sestávala z většiny sociálních demokratů. O jejím vytvoření Právo lidu tvrdí, že „vystoupení nové saské komunisticko-sociálně demokratické vlády působilo nepříjemně“⁴¹; dále schvaluje a vítá všechny zásahy říšské vlády a reakční generality armády proti Sasku jako proti „komunistickým výtržníkům“.⁴² Dokonce násilné rozeznání saské vlády armádou je komentováno s uspokojením a nazýváno „obnovením ústavních poměrů v Sasku“.⁴³ Čsl. sociální demokracie jde zde tak daleko, že rozeznání sociálně demokratické vlády, vytvořené na základě ústavy z volebních výsledků, je ochotna vykládat jako „obnovení ústavních poměrů“. Její politika se nijak nelišila od politiky jejich soudruhů v Německu. Tam jako u nás to byla politika nejuzší spolupráce s buržoazií, politika otevřené zrady zájmů dělnické třídy.

Za těchto okolností je nepochopitelné, že se KSČ domáhala pouze neutrality vůči Německu a že se domnívala, že jí dosáhne pouze vytyčením tohoto požadavku bez větších masových akcí a bez projevů revolučního odhodlání a revoluční přípravy. Spoléhala stále víc na demokratické smýšlení části vládnoucí buržoazie kolem Masaryka a na to, že její podporou lze intervenci zabránit. Projevilo se to později i na kladenské konferenci ve spoléhání na možnosti koaliční vlády.

V podstatě šlo o podcenění akcí zdola a jejich nátlaku na buržoazii a o přečehování možností jednotné fronty shora. Hlavní silou obrany německé revoluce a zabránění intervenci mohla být v ČSR jen dělnická třída a nikdo jiný. Jen ona byla schopna mobilizací svých sil udržet neutralitu.

Jak tento názor postrádal opodstatnění, ukazuje nejlépe to, že Masaryk a Beneš odjeli v té době do Paříže, kde se jednalo o uzavření vojenské do-

³⁹ Viz např. Právo lidu ze dne 19. 7. a 22. 7., 25. 9., 16. 10. 1923.

⁴⁰ Např. Právo lidu ze dne 26. 7., 4. 9., 26. 9. 1923.

⁴¹ Právo lidu ze dne 12. 10. 1923.

⁴² Tamtéž 16. 10. 1923.

⁴³ Tamtéž 31. 10. 1923.

hody československo-francouzské. Masaryk se tam dokonce zúčastnil vojenských přehlídek, kde mu byly předváděny nové druhy zbraní, zejména nový druh tanků.⁴⁴ To obojí se těžko mohlo srovnat s jeho navenek hlásaným zásadním pacifismem.

Z jednání Masaryka s francouzskými vládními činiteli neproniklo mnoho na veřejnost a bylo těžké dělat nějaké učitější závěry. Avšak i to málo nebylo příliš nadějně a neznělo právě mírově. V rozhovoru se zpravodajem „Temps“ prohlásil Masaryk: „Účelem mé cesty je konsolidovat poměry mezi oběma republikami a v jejich historických vztazích pokračovat. Jak již jsem k mé radosti prohlásil prezidentu Millerandovi, může Francie spoléhat na nás v dobrých i zlých dnech...“⁴⁵ V době, kdy v Německu hrozilo nebezpečí intervence ze strany Francie, muselo toto prohlášení vzbudit pochybnosti o mírových úmyslech naší buržoazie vůči německé revoluci.

KSC si byla vědoma toho, že dosavadní příprava čsl. dělnictva na pomoc nastávajícímu boji německého proletariátu nebyla dostačující a že je třeba zjednat nápravu. Dala proto věc urychleně na pořad rozšířené říšské konference, svolané již v září. Tato konference, která se konala na Kladně dne 20. a 21. 10. 1923, měla vypracovat taktiku strany v dané situaci. Již během přípravy přišli někteří soudruzi s návrhy, které daleko přesahovaly to, co dosud bylo vykonáno. Tak návrhy libereckého kraje žádaly nejen pokračování v propagační a schůzové kampani, ale provedení i organizačních příprav, zejména zajištění kontaktu mezi pohraničními okresy a přípravu stranické práce v ilegalitě. V dalším pak požadovaly zahájení kampaně pro jednotnou frontu pod heslem „Pomoc proletariátu Německa“ a vytváření akčních výborů všech proletářských organizací. Liberečtí správně vystihli situaci a navrhovali nutná opatření.⁴⁶

Připravený referát pro konferenci nazvaný „Německá revoluce“ nebyl již tak jednoznačný. Zabýval s vyličením tíživých poměrů, zaviněných zrádnou německou sociální demokracií. V poslední své části „Německá revoluce a KSC“ určoval všeobecnou taktiku pro případ, že se čsl. vláda rozhodne k intervenci, o čemž říkal: „Pak musí být němečti, čeští, slovenští, maďarští, ruští proletáři schopni pod vedením KSC takovou akci kontra-revoluční vlády znemožnit.“⁴⁷

Jednání konference ukázalo různost názorů o taktice KSC. Středem všech snah bylo docílit „blahovlnné neutrality čsl. státu vůči německé revoluci“. Aby toho bylo dosaženo, jednalo se na důvěrných poradách i o možnosti, že by KSC vstoupila do koaliční vlády společně s agrárníky a svou vahou v této vládě se snažila udržet neutralitu vůči Německu.⁴⁸

Byli zde však i jiní, kteří viděli revolučněji a ve smyslu libereckých tezí žádali zahájení příprav k revolučnímu boji v Československu. Na konferenci byl mezi slovenskými delegáty i s. Gottwald, který již zde v diskusi

⁴⁴ L'Humanité 21. a 23. 10. 1923.

⁴⁵ Prager Presse dne 18. 10. 1923.

⁴⁶ Archiv Ústavu dějin KSC, sign. 1923/228 – publikováno v časopise Příspěvky k dějinám KSC, č. 2/1958, str. 203–204.

⁴⁷ Tamtéž str. 226.

⁴⁸ Pavel Reiman: Dějiny KSC, Praha 1930, str. 138. Poněkud podrobnější vyličení toho, jak došlo k návrhu na koaliční vládu, obsahuje pozdější práce téhož autora „Ve dvacátých letech. Vzpomínky“, str. 128–129.

a později ve slovenském proletářském tisku našel správné řešení. Jako hlavní úkol dělnictva viděl nutnost „zatím“ za každou cenu zabránit vojenskému zákroku ze strany Československa, v dalším pak vynutit blahovolnou neutralitu, udržování přátelských a obchodních styků s proletářským Německem. Dělnictvo samo musí však zorganizovat účinnou hmotnou pomoc revoluci.“⁴⁹

Zabránění intervenci vidí jako úkol zatímní, jako úkol první, po němž je nutno jít dále. Ukazuje se, že neutralitu je možno na čsl. buržoazii jen vynutit; zřejmě nejinak, než masovými akcemi a bojem. A konečně šlo o to poskytnout německé revoluci přímou, hmotnou pomoc.

Ve srovnání s tím vynikne pochybnost stanoviska těch, kteří byli ochotni jít do koalice s buržoazií, aby pomohli německé revoluci. Lze je ovšem pochopit, uvědomíme-li si, že v době úvah o dělnickorolnické vládě často převládal v KSČ názor, že jde o vládu vzniklou z voleb, parlamentními kombinacemi a jednáním. Uvědomíme-li si ještě, že šlo o poctivou snahu pomoci německé revoluci, třeba i za cenu koalice s buržoazií, pak pochopíme zdroj myšlenky spolupráce s buržoazií v dané době.

Většina delegátů nakonec přijala řešení navrhané B. Šmeralem, známé již z jeho žofínského projevu, které se také projevilo v rezoluci konference „Dělníci, malorolníci a příslušníci středního stavu v Československu“, již se KSČ obrátila na pracující. Zásadní stanovisko rezoluce je vyjádřeno požadavkem: „Žádnou intervenci proti německé revoluci, nýbrž úplnou neutralitu. Uskutečnění přátelského, sousedského poměru ke každé dělnické vládě v Německu. Udržování obchodních styků s Německem.“⁵⁰

Rezoluce vyzývala ke společnému boji v rámci jednotné fronty, k rozvinutí agitační a schůzové kampaně. Nebylo v ní pokynů k vytváření jednotné fronty a jejích orgánů či k masovým akcím na vynucení neutrality. Také po kladenské konferenci došlo sice k živé schůzové kampani ve prospěch revolučního Německa, masový boj však rozvinut nebyl. Celá podpora německé revoluce se omezila na činnost agitační a propagační, na pouhou pomoc rázu ideového.

Proč KSČ nešla dále, jak třeba bylo požadováno v návrhu libereckých, totiž k přípravě přechodu do ilegality a k organizování revolučních bojů u nás?

Odpověď najdeme snadno. V první řadě nebylo v těch otázkách jasno samotné KSN, kde většina vedení kolísala a nerozvíjela revoluční boj, jenž zde živelně planul a stále narůstal. U pravicové části brandlerovského vedení KSN chyběla revoluční rozhodnost, a proto i schopnost revoluci rozvíjet, přivádět na vyšší stupeň a vést k vítězství.

Takové jednání se muselo odrazit v KSČ, u níž KSN požívala velké autority a která s ní byla ve stálém styku, a vyslala dokonce v září 1923 do Německa vlastní zpravodaje. Jestliže KSN sama viděla jednotnou frontu a dělnickou vládu, kterou vytvořila, jen jako koalici a nepoužila ji jako revolučního nástroje, muselo to ovlivnit názory KSČ. Neviděla-li KSČ v důsledku jednání pravicového vedení KSN jasný vývoj revoluce a mož-

⁴⁹ Spartakus, č. 11/1923, Klement Gottwald, „Německá revoluce“.

⁵⁰ Rudé právo 21. 10. 1923.

nost jejího vítězství, nemohla se sama ve své zemi připravovat na revoluční zápasy.

Ze stejného pramene plyne u KSČ nesprávné jednání a pasivita při uskutečňování myšlenky jednotné fronty. Opět podobně jako v Německu nespolehala KSČ na bojovné vytváření jednotné fronty zdola, přímo s pracujícími jednotlivých politických stran, ale orientovala se spíše na jednání s vedením tzv. dělnických stran o společném postupu. To ovšem nemohlo vést k cíli.

KSČ zde podléhala do značné míry ocenění situace, jak ji vidělo brandlerovské vedení KSN. A to i přesto, že se v září 1923 zúčastnila v Moskvě porad svolaných exekutivou KI. Na těchto poradách byly přítomny KSN, KSF, KSP, KSČ, francouzská CGT a Výbor německých závodních rad. Byla zde hodnocena situace v Německu a hledáno řešení, přičemž závěr byl jasný: „...revoluční situace v Německu je již tak zralá, že rozhodný boj je otázkou několika málo týdnů.“⁵¹

Tato porada vydala společné prohlášení „Německá revoluce – toť mír“, které bylo uveřejněno ve všem mezinárodním dělnickém tisku. Ukázalo německé události v plné šíři a v celém jejich významu. Útok německé buržoazie není jen útokem na německou dělnickou třídu, ale na celé revoluční dělnické hnutí, v poslední fázi pak i na jediný dělnický stát, na sovětské Rusko. Volalo proto do boje všechny pracující: „Dělnická třída všech zemí musí utvořit ocelovou falanx pro podporu německé revoluce. Dobytí moci v Německu, svržení německé buržoazie bude znamenat druhou etapu vše-světové proletářské revoluce.“⁵²

Je nutno říci, že se KSČ snažila poctivě plnit svou povinnost a že tezi

⁵¹ Rezoluce EK1 a 21. 1. 1924. „Poučení z německých událostí“, „Die Kommunist. Internationale“, JHG V, Nr. 31, S. 229.

⁵² Rudé právo 20. 10. 1923. — Toto zhodnocení znamená poněkud přecenění významu německých revolučních událostí. Objevovalo se tehdy poměrně často, např. ve Šmeralově žofínském řeči 17. 10. 1923, kde německá revoluce byla pokládána za stejně významnou jako revoluce Říjnová. Tento názor nevznikl však u nás, ale vychází z hodnocení německých událostí J. V. Stalinem. J. V. Stalin, tehdy již předseda ÚV KRS, v dopise A. Thalheimerovi píše: „Nadcházející revoluce v Německu je nejdůležitější otázkou našich dnů. Vítězství revoluce v Německu bude mít pro proletariát Evropy a Ameriky větší význam než vítězství revoluce v Rusku před 6 lety. Vítězství německého proletariátu přeneseme centrum světové revoluce nepochybně z Moskvy do Berlína.“ Viz Die Rote Fahne 10. 10. 1923.

I když význam německé revoluce pro mezinárodní hnutí byl jistě veliký, je takové hodnocení přece jen nadnesené. V souvislosti s tím není bez zajímavosti, že Stalin ještě několik měsíců před tím zastával v podstatě jiný názor. V dopise Zinověvovi z července či srpna 1923 hodnotil možnosti vítězství revoluce v Německu velmi skepticky a napsal: „Podle mého názoru je Němce nutno brzdit, a ne podněcovat.“ Dopis byl později Stalinovi vytýkán Trockým a je v plném znění očitován v brožuře A. Thalheimera: „1923. Eine verpasste Revolution. Die Deutsche Oktoberlegende und die wirkliche Geschichte.“ O autenticitě dopisu není nutno pochybovat, i když byl používán odpůrci, kteří měli zájem na zkreslení událostí a obviňování Stalina. Byl totiž přečten Zinověvem na plénu ÚV KSR v srpnu 1927 a Stalin ve své odpovědi všechna jeho tvrzení dozal a na ně reagoval. Viz J. V. Stalin: Spisy sv. 10, str. 68–71. Stalin zde vysvětlil, že změnil svůj názor na vývoj revoluce v Německu pod vlivem narůstání revolučního hnutí v září. To ovšem nedává odpověď na jeho hodnocení významu revoluce v Německu. Uvádím tuto epizodu proto, že svého času byla v dělnickém hnutí často přetřásána a že se o ní zmiňuje i L. Aragon ve svých „Souběžných dějinách SSSR“, I. díl, str. 267.

podpory německé revoluci rozvíjela. Zvolené prostředky však nebyly úměrné vážnosti situace. Jest si položit otázku, zda KSČ za dané situace mohla učinit více?

Mám za to, že těžko. Bylo to dáno celou tehdejší situací v KSČ. Bylo v ní sice mnoho revolučního odhodlání a vůle k boji, avšak stupeň uvědomění celé členské masy a její vyspělost nestačily k zvládnutí tak složitých úkolů.

Značné zatížení sociáldemokratismem mnohdy i těch nejzkušenějších a nejuvědomělejších soudruhů a na druhé straně masa nových ne dosti vyspělých členů způsobovaly, že otázky jednotné fronty a dělnické vlády byly zkreslovány. Proto zůstávaly četné revoluční situace zcela nevyužity. Konečně se dá říci, že KSČ podobně jako KSN propásla vrchol revolučního vření a v době německých událostí na podzim roku 1923 byla již za ním.

Boj proti zákonu na ochranu republiky ukázal bojovnost mas, avšak nebyl důsledně doveden do konce. Podobně srpnová stávka horníků, která se rozrostla v mohutnou bojovou akci v celém státě. Vytyčila si však jen požadavky hospodářské a KSČ se ani nesnažila využít revoluční síly této stávky a vnést do jejího programu požadavky politické. Zejména solidarita s německou revolucí a snaha zabránit eventuální intervenci mohly najít v mohutné stávkové akci podporu a stát se tak skutečnou oporou německého proletariátu. Žel nestalo se tak a nakonec ani vlastní požadavky stávků nedocílily úspěchu.

Nesprávným výkladem jednotné fronty se podařilo sociálním demokratům komunisty z vedení vymanévrovat, vymknout se kritice komunistů a připravit zradu a porážku stávky. Tím a některými menšími neúspěšnými akcemi nastala jistě určitá únava ve straně i v masách a bylo nyní těžké provádět širokou mobilizaci k pohotovosti a boji, jak to dělaly některé jiné komunistické strany, zejména Komunistická strana Francie.⁵³

Ostatně pozdější porážka německé revoluce by stejně nebyla dovolila rozvíjení revolučního boje v ČSR. Ovšem hlubší organizace akcí na podporu německé revoluce by byla dala možnost daleko účinnější její podpory a ideově by členy KSČ zpevnila a připravila na další boje s vlastní buržoazií.

I po kladenské konferenci pokračovala KSČ ve své činnosti, a to dle směrnic na konferenci dohodnutých. Šlo především o činnost schůzovou, propagační. Již v té době se počíná stále častěji objevovat požadavek podpory německých dělníků, podpory hmotné, finanční i přímo v naturáliích, potravinami. Odpovídalo to těžké hospodářské situaci německé dělnické třídy.

KSČ vydává též zvláštní brožuru o německé revoluci, v níž seznamuje pracující s celou problematikou a ukazuje, co je třeba pro podporu německého dělnictva učinit.⁵⁴ Brožura vyšla v neobyčejně velkém nákladu

⁵³ Viz str. 105–109 této práce.

⁵⁴ „Německo v předvečer sociální revoluce“, Komunistické nakladatelství a knihkupectví, Praha 1923. V závěru je dána i hlavní linie KSČ: „Milióny pracujících lidí Československa vzhoupí se k společné akci s cílem: Neutralita a dobrá vůle čsl. státu vůči německé revoluci. Zabránit jakékoliv intervenci proti revoluci v Německu. Aktivní podpora dělníků čsl. německým dělníkům pro jejich revoluční boj proti kapitalistické, fašistické a monarchistické protirevoluci.“

několika set tisíc v řeči české, německé, maďarské, slovenské, polské a v řeči zakarpatských Ukrajinců. Využita však nebyla, protože mnohé organizace ji ani nerozšířily, ačkoliv ji měly ve velikém množství k dispozici. V této souvislosti je třeba dodat, že ne ve všech stranických organizacích bylo dbáno pokynů VV KSČ. Pro demonstrační akce nebylo dostatečně agitováno, vytváření jednotné fronty bylo na závodech opomíjeno a tiskového a propagačního materiálu nebylo využíváno.⁵⁵

Strana rozvinula skutečně mohutnou schůzovou kampaň v celé republice, zejména z období, kdy k nám došla zpráva o tom, že dělnická vláda v Sasku a Durynsku byla vojensky rozehnána. Dne 28. 10. 1923 uspořádala KSČ na 200 takových projevů. Akce pak pokračovala a vrcholila ve dnech 4.–10. 11. 1923.⁵⁶

Jeden z nejvýznamnějších projevů se konal v Bratislavě, kde referovali řečníci slovensky, německy a maďarsky a shromáždění přijalo rezoluci, žádající „aby dělníci všech národností podporovali všestranně a rychle, hmotně i morálně německou revoluci a soustředili proletářské síly v jednotnou frontu“. Také zde byl vytvořen společný akční výbor pro vedení další činnosti.⁵⁷

Na Slovensku vůbec došla akce nejdále. Demonstrační projevy připravené stranou pod heslem „Události v Německu a čsl. proletariát“ byly policií zakázány. I přes tento zákaz byly uspořádány a policie nedokázala jim zabránit. Takové demonstrace proběhly 28. 10. 1923 v Malackách, Nových Zámcích, Komárně, Hlohovci, Topolčiankách.⁵⁸ Podobné projevy byly konány i jinde, i když ne za takových překážek, např. v Brně a Hodoníně. Nálada dělnictva byla značně bojovná. Svědčí o tom jak pořádání projevů přes zákaz policie, tak např. nálada na schůzi členů závodních výborů, dílenských důvěrníků a členů skupin kovodělníků Velkého Brna. Referent upozorňoval na pravděpodobnost vojenské intervence a vyzýval přítomné, aby v tom případě nastoupili do zbraně, avšak aby vůči německému proletariátu zachovali neutralitu. Dělníci na výzvu, aby zbraní, jež dostanou, nepoužili proti německému proletariátu, odpovídali výkřiky: „Však my víme, co máme dělat!“⁵⁹

Podobně lučební dělnictvo, vyzývající k zabránění intervence, si uvědomovalo svou sílu a zdůraznilo možnost dělníků chemického průmyslu zabránit výrobě střeliva a tak jeho použití proti Německu.⁶⁰

S ostrou kritikou čsl. zahraniční politiky a proti snahám uzavřít vojenskou dohodu s Francií vystoupila KSČ i v Národním shromáždění. V projevu žádajícím zachování neutrality bylo ukázáno, že ne Poincaré a buržoazie, ale jedině francouzské revoluční dělnictvo může být spojencem pracujícího lidu Československa.⁶¹

Počátkem listopadu se již ukazuje, že německá revoluce byla dočasně

⁵⁵ Zpráva k II. řád. sjezdu o organizační činnosti KS v Československu, str. XXI až XXII.

⁵⁶ Rudé právo dne 28. 10. 1923.

⁵⁷ Rudé právo dne 27. 10. 1923.

⁵⁸ Rovnost 3. 11. 1923.

⁵⁹ Státní archiv v Brně, B-26-Fond 2176-1110/23.

⁶⁰ Rovnost dne 3. 11. 1923.

⁶¹ Rudé právo dne 1. 11. 1923.

poražena. V našem dělnictvu i na schůzích se stále častěji objevuje požadavek hmotné podpory německých dělníků a obětí revoluce. Jsou organizovány sbírky finančních prostředků a ty jsou odesílány do Německa. Sbírkové byly organizovány Rudou pomocí a v listopadu byla z těchto prostředků zřízena v Berlíně-Charlottenburgu čsl. kuchyně, kde byly denně stravovány stovky německých dělníků, trpících po porážce revoluce ještě větší bídou než předtím. Podobně i KSČ poskytovala pomoc mnohým revolučním bojovníkům, kteří pro perzekuci museli po porážce z Německa odejít a našli asyl v Československu.⁶²

Tím skončila jedna z nejvýznamnějších bojových akcí KSČ v této době. Porážka německé revoluce však neznamenala nijak konec této záležitosti. Ještě dlouho se strana zabývala zkušenostmi německé revoluce a ještě dlouho teoretické hodnocení těchto událostí stranu zaměstnávalo a ovlivňovalo její vývoj.

JAK KSČ HODNOTILA NĚMECKÉ REVOLUČNÍ UDÁLOSTI A JAK VYUŽILA ZKUŠENOSTI Z NICH

Porážka dělnické třídy Německa nutila k zamyšlení. V čem spočívaly její příčiny a co ji zavinilo? Byla politika KSN správná, či vykazovala nedostatky, které vedly k porážce? Jaké to byly nedostatky? Nevyskytuje se něco podobného i v politice KSČ, čeho by se bylo nutno napříště vyvarovat?

To všechno vyžadovala odpovědi a KI také usilovala, aby se všechny komunistické strany z těchto zkušeností poučily. V lednu 1924 svolala exekutiva KI rozšířené zasedání do Moskvy, kde se těmito problémy delegáti komunistických stran zabývali a kde se dohodli na rezoluci „Poučení z německých událostí“. Na těchto poradách se došlo k závěru, že hlavní příčinou porážky byla „řada chyb a nedostatků, které částečně představovaly oportunistické úchylinky“. Šlo především o nesprávný výklad politiky jednotné fronty a nesprávné pochopení dělnickorolnické vlády jako koalice se sociálními demokraty a v rámci měšťácké demokracie. Tyto závěry musely být zhodnoceny celým dělnickým hnutím, aby z nich byly vyvozeny důsledky v politice jednotlivých komunistických stran.

Rezoluce uložila KSN, aby provedla veřejnou stranickou diskusi o zkušenostech strany. Diskuse v KSN proběhla za velkého zájmu a jejím výsledkem bylo, že bylo odstraněno dosavadní brandlerovsko-thailheimerovské vedení, jež za politiku strany v kritické době odpovídalo. Na IX. sjezdu KSN pak bylo zvoleno nové vedení sestávající z levice a dosavadního středu. Kromě řady levičáků, kteří později v roce 1925 byli z KSN vyloučeni, byl v něm již i významný vůdce německého proletariátu Ernst Thälmann a další soudruzi.

Kromě toho uložila EKI Komunistické straně Německa a všem ostatním

⁶² Zpráva k II. řád. sjezdu o org. činnosti KS a ČSR, str. XXI.

sekcím KI, aby si uvědomily nesmírné úkoly, které z krize vyplývají, a aby zkušenosti z ní využily ve své práci.⁶³

KSČ této výzvy však příliš nedbala. Po říjnových událostech se mnoho jejich hodnocením nezabývala. Svědčí o tom i to, že stranický tisk až do začátku roku 1924 nepřinesl o výsledcích bojů žádné významnější zprávy a nezaújal k nim žádné stanovisko. Vycházelo se přitom z názoru, že je nejdříve nutno shromáždit co nejvíce materiálu a vědomostí, aby bylo možno provést zhodnocení. Tak např. na pražské konferenci sekretářů a krajských důvěrníků byla sice podána zpráva o německé (a současně i ruské) otázce, při tom však zůstalo a konference se spokojila s konstatováním, že o těchto otázkách nemá být diskutováno a jednomyslně uzavřela, že jde o referáty pouze informativní.⁶⁴

Jedině mezi mládeží strany se rozvíjela již v průběhu německých událostí živá diskuse. Říjnová porážka vyvolala hledání jejich příčin a pochopitelně mládež je brzy našla v pravicových chybách vedení KSN. Při bedlivém sledování vývoje v Německu, jak mládež horlivě činila, nebylo ani nic jiného možné, než všimnout si nedostatků, které se ve vedení KSN zahnízdily, zejména v otázce a pojetí dělnické vlády.

A od toho byl již jen krok k tomu nalézat podobné nedostatky ve vlastní straně a ve snaze jim zabránit podrobovat je kritice. O tom živém kvasu svědčí nejen pamětníci,⁶⁵ ale i výsledky teoretické práce mládeže. V září 1923 předložilo Marxistické sdružení k diskusi ve straně návrh programu KSČ, jenž vyšel v č. 16 a 17 teoretické revue „Komunismus“.

Program obsahuje řadu zkušeností z práce strany i kritiku některých nedostatků. V souvislosti s námi pojednávanou tematikou je zajímavá např. definice dělnické vlády v tomto programovém dokumentu. V jednotné frontě vidí bojový prostředek dělnické třídy a z jejich zápasů vyroste předpoklad k vytvoření dělnickorolnické vlády, která bude hájit zájmy proletariátu a současně ho zbaví iluzí o možnostech měšťácké demokracie: „Dělnická vláda ukáže těmto masám, že není možno dále postupovat na podkladě buržoazně demokratického zřízení a parlamentarismu. Bude poslední etapou, poslední zkouškou, kterou dělnictvo ještě může prodělat, aby se názorně poučilo, že je možná buď diktatura buržoazie, nebo diktatura proletariátu.“⁶⁶

Uznává tedy nutnost dělnickorolnické vlády, překračující nezbytně rámec měšťácké demokracie a tvořící předstupeň diktatury proletariátu. Ve srovnání s rezolucí I. řádného sjezdu KSČ jde zde o důsledné domyšlení problému a spojení požadavků a podmínek dělnické vlády (ozbrojení dělnictva, odzbrojení buržoazie, přesunutí financování státu na bohaté a kontrola výroby) s bojem dělnické třídy za rámec buržoazní demokracie.

V mládeži a mladší generaci funkcionářů začaly se hromadit kritické a teoretické prvky, které daly vzniknout nové levici ve straně. Z těchto podnětů se utvořila levice, tak jak se projevila na V. kongresu Kom. inter-

⁶³ Viz rezoluci Poučení z německých událostí: „Exekutiva je pevně přesvědčena, že zkušenosti posledních měsíců nebyly zbytečné, a budou-li se vši vážnosti sledovány a hodnoceny, přiblíží vítězství proletariátu.“ Die KI, JHG V, Nr. 31–32, S. 224–232.

⁶⁴ Komunistická revue č. 9/1924, str. 264, č. 10/1924, str. 318.

⁶⁵ Viz Pavel Reiman: Ve dvacátých letech. Vzpomínky, str. 136.

⁶⁶ Komunismus č. 16 a 17, r. 1923, str. 388.

nacionály a jak na II. sjezdu KSČ pod jménem „Hakenovy levice“ převzala odpovědnost za vedení KSČ v dalším vývoji. I když zde byly též jiné příčiny, byly to především německé revoluční události, které uvedly celé toto hnutí do pohybu a měly tak na vývoj naší strany vliv více než významný.

S hodnocením německých událostí se oficiálně začalo vlastně až po lednovém zasedání rozšířené exekutivy KI, a to ještě značně nejistě a váhavě.

Hledáme-li důvod tohoto nejasného postoje, dojdeme k závěru, že mnozí členové vedení KSČ, i ti nejpoctivější, pocítovali, že mnohé problémy německé komunistické strany, zejména taktika jednotné fronty a dělnicko-rolnické vlády, se týkají těchto otázek i v KSČ. Došlo tu totiž k podobným chybám a bylo nutno k nim zaujmout stanovisko. To ovšem muselo přinést s sebou těžkosti a nesnáze.

Kromě toho pod vlivem starých soc. dem. metod práce, v KSČ dosud rozšířených, vládla ve straně nechuť k veřejným diskusím, které by příliš rozvinily hladinu stranického i veřejného života. Byla zde obava, že takové diskuse stranu poškozují.

Pod vlivem tohoto názoru byli mnozí přesvědčeni, že diskuse o porážce dělnické třídy a nesprávné politice bratrské KSN nepřispěje nijak k posílení komunistického hnutí u nás. A proto zde byla zřejmá nechuť věcí se podrobně zabývat. Zasedání EKI však k tomu dalo podnět a teprve pak dochází k hodnocení německých událostí. V důsledku toho i k hodnocení politiky KSČ.

Je pravda, že poměrně brzy po německých událostech došlo k jednomu pokusu o jejich hodnocení. V teoretickém časopise „Agitátor“ byly v lednu 1924 otištěny dva články se zřejmým určením rozvinout o těchto věcech veřejnou diskusi. Byl to jednak článek J. Brandlera „Říjnová porážka a úlohy komunistické strany Německa“ a článek J. Sommera „Poučení z porážky německého dělnictva“. Brandler představoval tehdejší pravici v KSN, Sommer levici. Proto také Sommer viděl příčinu porážky správně v oportunisticky zkresleném hesle jednotné fronty a dělnické vlády. Naproti tomu Brandler se snaží neúspěch vysvětlit z přecenění vlastních sil a z podcenění nepřítele. Uznává různé nedostatky organizační i politické, ale na kořen věci nejde. Obvinění z oportunismu odmítá, i když ještě sám některé otázky, např. vytváření jednotné fronty, vykládá oportunisticky. Důležité je, že se v Sommerově článku objevují po německých událostech nové prvky, pokud jde o taktiku komunistických stran a možnosti přístupu k revoluci.⁶⁷

Svou tematikou a různými stanovisky dávají tyto články přímý podnět k diskusi a zaujímají stanoviska jak k německým poměrům, tak i k vlastní politice KSČ. Žádnou odezvu však v KSČ nenašly. Němečtí soudruzi to také KSČ později otevřeně vytýkali v souvislosti s hodnocením výsledků brněnské konference v květnu 1924.⁶⁸

Další takové pokusy se objevují ve stranickém tisku, v Rudém právu

⁶⁷ Agitátor č. 6 z 5. 1. 1924.

⁶⁸ Viz „Materialen zum V. Weltkongress der Komintern“, Berlin 1924, str. 9.: „Československo ... Diskuse, která teprve teď začala v orgánech KSČ (bezprostředně po říjnových událostech byly uveřejněny v časopise Agitator diskusní články Brandlerovy a Sommerovy, aniž by na ně navázala veřejná diskuse v tisku KSČ), ukazuje

a Rovnosti v polovině měsíce února 1924. Dochází k informacím o událostech v Německu a současně v Komunistické straně Ruska⁶⁹ a začíná se používat označení německá a ruská otázka. Články, které v tisku vyšly, jsou však spíše jen vylíčením událostí v Německu a nesnaží se být kritikou, tím méně pak, aby z nich byly činěny závěry pro vlastní práci KSC. Ráz článků je značně objektivistický. Projevuje se tu obava, aby dělnická a stranická veřejnost nebyla rozčarována pro stranu „málo klidnou debátou“, a jako hlavní úkol se vytyčuje potřeba stoupence strany informovat o stavu věcí. Význam německých událostí je pokládán pro KSC za důležitý, avšak hodnocení se odsunuje jednak na chystaný kongres KI, jednak na zasedání výkonného výboru KSC, které ho podrobí důkladnému rozboru.⁷⁰

Je pochopitelné, že za tohoto stavu nepronikla diskuse do stranické masy. Po sjezdu KSN v dubnu 1924, kdy zvítězil v Kom. straně Německa dosavadní levicový směr, stalo se jasným, že tato změna vedení se projeví i v celém dělnickém hnutí. Zde se došlo i u nás dále než kdykoliv předtím, a v KSC byla vyslovována obava, aby nedošlo k odmítání taktiky jednotné fronty, kterou v předchozí době někteří vůdcové německé levice uskutečňovali.⁷¹

Věci zrály tak, že bylo nutno přikročit k jejich hodnocení a řešení. Výkonný výbor KSC jednal o těchto otázkách na zasedání v březnu a dubnu 1923. K otázce ruské a německé referent výslovně doznává: „Já myslím, že jsme udělali málo, skoro nic, aby důvěrníci strany si mohli udělat jasnou představu o velkých diferencích v německé a ruské straně i Exekutivě.“

již, že tyto oportunistické názory zůstávají v KSC nepotřeny.“ Dále pak následuje celý text rezoluce brněnské konference. Oportunistickými názory jsou zřejmě míněny články M. Vaňka a B. Hüly.

⁶⁹ Sovětský svaz překonával řadu hospodářských potíží, které vycházely z obnovy národního hospodářství. V té době Trocký a někteří jeho přívrženci využili Leninova onemocnění, porážky německého a bulharského proletariátu i hospodářských potíží a rozpoutali útok proti vedení KSR(b).

Kolem Trockého se soustředili všichni dosavadní opozičníci. Trocký dne 8. 10. 1923 vystoupil s otevřeným dopisem a obvinil vedení strany z byrokratismu, ze zastarávání názorů a degenerace marxistického myšlení a konečně i ze zavinění hospodářských těžkostí země. Vracel se ke své staré tezi o nutnosti koncentrace průmyslu. Jak známo tato teze směřovala k likvidaci některých významných průmyslových podniků pro dočasnou nerentabilitu a vyústovala v preferování průmyslu na úkor zemědělství. Po několika dnech dne 15. 10. 1923 další opozičníci vydali otevřený dopis, tzv. dokument 46, podobného obsahu, jenž vyústil v požadavek svobody frakcí ve straně. Dokument byl o to závažnější, že mezi známými již opozičníky bylo i několik osvědčených starých bolševiků.

Podobné nálady pronikly pak i do Kom. internacionály, kde byly podporovány skupinou Brandlera, Thalheimera, ve Francii Souvarina a dalšími. Straně tak byla opět v kritické době vnucena diskuse, kterou uzavřela XIII. konference odsouzením trockistické opozice. Prvně zde byl kvalifikován trockismus jako maloburžoazní úchylnka od marxismu. Toto rozhodnutí potvrdil převážnou většinou XIII. sjezd KSR(b.) a V. kongres Kom. internacionály.

⁷⁰ Podobného rázu jsou např. články J. Doležala „Proudy v internacionále“, otištěné v Rovnosti dne 14. a 15. února 1924.

⁷¹ Tato obava byla vyslovena v článku „Po sjezdu německé strany“ v Rovnosti 29. 4. 1924. Týkala se zřejmě Ruth Fischerové, která totiž v době lipského sjezdu stála v čele těch, kteří odmítali taktiku jednotné fronty jako oportunistickou.

VV KSC na tomto zasedání připravoval svá stanoviska jak pro brněnskou konferenci, tak pro chystaný V. kongres Kom. internacionály v Moskvě. Referent, jímž byl A. Neurath, navrhl jako budoucí stanovisko strany naprostou podporu exekutivy KI a odsouzení Brandlerovy taktiky, posouzení situace v Německu v říjnu 1923 jako revoluční a uznání, že porážka německého proletariátu byla zaviněna nesprávnou taktikou vedení KSN.⁷²

Tento návrh byl také skutečně v rezoluci brněnské konference obsažen a schválen.

Zatím však problémy související s říjnovou porážkou v Německu nebyly v KSC zcela známy a prodiskutovány, ani vedení strany k nim nezaujalo stanovisko veřejně. A tak strana tápala v zásadních otázkách jednotné fronty a dělnické vlády dále. I jiné problémy spojené s jednotnou frontou a jejím vytvářením, jako otázka odborová nebo otázka organizačních principů strany, zavdávaly příčinu k mnoha nejasnostem a zmatkům.

Kdyby se byla KSC včas a důkladně zabývala německými zkušenostmi, byla by nejen přispěla k řešení důležitého problému celého dělnického hnutí a podpořila stanovisko EKI, ale současně by získala jiný pohled na vlastní práci a uskutečňování jednotné fronty. To se nestalo a ve straně panovala v těchto věcech nejasnost, která se projevila na brněnské konferenci a v pozdějších diskusích o politice strany a po čase též v přebírání a provádění principů bolševizace.

Je pravda, že se od konce roku 1923 počaly objevovat v teoretickém tisku strany pokusy o hodnocení událostí a v souvislosti s tím i závěry pro práci KSC. Nejprve se tak stalo v časopise „Komunismus“ a na počátku roku 1924 v časopise „Komunistická revue“.⁷³ Šlo o hodnocení celé skupiny představované především Fridrichem, Húlou a Vaňkem, která upadala do vysloveného pravičáctví.⁷⁴ I když články neobsahovaly mínění VV KSC a byly podepsány autory, musely působit nepříznivě na členstvo strany. Jednak autoři byli významnými stranickými funkcionáři, jednak vedení strany ani nikdo jiný nezaujal k nim žádné stanovisko. V diskusi, která na základě těchto článků vznikla, vyskytly se i názory zcela levičácké, takže se dá říci, že se kolísalo mezi pravou a levou úchylkou. Správné řešení však uplatněno nebylo.

Tak V. Fridrich při hodnocení německých událostí docházel k závěru, že se vlastně nic nestalo a že se naopak vliv a pozice KSN v německém dělnickém hnutí zvětšily a zlepšily. Po říjnu 1923 prý KPD učinila mohutný krok kupředu a podlomila pozice sociální demokracie.⁷⁵ Opíral se tu mechanicky o výsledky voleb bez ohledu na to, že si v nich sociální

⁷² Zápis o zasedání VV KSC, nalézající se v archívu Ústavu dějin KSC, je bez data. Poněvadž se v něm jedná o lednovém zasedání EKI, o německých událostech a o přípravě říšské konference KSC (několikrát), lze jej časově určit do měsíce března až dubna. Archív Ústavu dějin KSC, F 55, č. 151.

⁷³ Hlavním teoretickým orgánem strany byl časopis Komunismus. Kromě toho se teoretickými otázkami zabývaly časopisy Agitátor a Proletkult. Od 1. 3. 1924 byly tyto časopisy sloučeny, takže jako teoretický časopis napříště vycházela jen Komunistická revue.

⁷⁴ Všichni jmenovaní byli také později v roce 1926 pro své pravičáctví z KSC vyloučeni.

⁷⁵ Kommunismus č. 23/1923, článek V. Fridricha „Mezinárodní situace a některé úkoly strany“. Též Kom. revue 8/1924.

demokracie udržela značnou část voličů právě z dělnické třídy. Tento uměle vytvářený optimismus svědčil jen o naprostém nepochopení vývoje poměrů v Německu.

Daleko závažnější byl článek B. Húly: „K 5. sjezdu KI“. Konsolidace kapitalismu na počátku roku 1924 byla zde viděna jako zjev trvalý a z toho byl činěn závěr soustředit se na práci jen propagační a organizační. Možnost brzké revoluční situace byla odsunována tvrzením, že Marx, Engels i Lenin se v určení tempa revoluce mýlili. Vliv komunistů na dělnickou třídu je prý dosud malý, a kdo si nyní láme hlavu tím, kdy revoluce přijde, uvažuje jako anarchista. Byla by chyba pokoušet se „uměle uspišit“ revoluční vývoj. Odmítaje diskusi o otázkách ruské strany jako o věci, již musí vyřídit sami ruští soudruzi, tvrdil, že v Německu v říjnu 1923 šlo o úchylky zleva, a ne zprava. Proto hodnotí listopadový ústup a okolnost, že KSN do boje nešla, jako veliký úspěch tehdejšího vedení. Výměnu vedení, k níž došlo za pomoci EKI, činí pochybnou a uzavírá, že se tak boj obrací dovnitř strany, do vlastních řad, a ne navenek proti nepříteli.

Je pochopitelné, že takové názory musely demobilizovat masy a vzbudit pochybnosti o správnosti opatření EKI, o dalším vývoji KSN i o samé taktice jednotné fronty. B. Hůla došel ve stejné době ke známé soc. dem. teorii „statistické většiny“.⁷⁶

Vyskytly se i levé úchylky. Tak Vl. Burián v článku „Úplný neúspěch politiky komunistické pravice“, vycházejí z chyb, jichž se dopustilo vedení KSN, odmítl taktiku jednotné fronty a dělnické vlády vůbec. Celkem správně viděl chyby vedení KSN i nedostatky v KSČ, např. formulace dělnické vlády lipským sjezdem KSN i pražským sjezdem KSČ, parlamentní kooperaci se sociální demokracií v saské dělnické vládě. Závěry z těchto chyb činil však nesprávně.

Celé dosavadní úsilí KSČ o jednotnou frontu viděl jako bezvýznamné a spíše škodlivé než prospěšné: „Lze říci, že taktika jednotné fronty a dělnické vlády neměla v období, co se politika těchto hesel dělá, ani úspěch, ba ani ne jiného smyslu, než aby mluvením o těchto heslech se nahradilo ‚zdiskreditované‘ heslo (jak někteří soudruzi míní) diktatury proletariátu, dělnických rad apod., aby se těmito hesly vzpružila činnost strany“.⁷⁷ Podsunují se zde záměry, které strana nikdy neměla; ukazuje se naprosté nepochopení taktiky jednotné fronty a dělnické vlády jako přístupu k diktatuře proletariátu, ba toto heslo se vůbec odmítá.

V oprávněné kritice těchto úchylek se však upadalo do dalšího extrému,

⁷⁶ Komunistická revue č. 7 a 8, roč. I., 1924.

V Rudém právu 30. 5. 1924 vyšel článek B. Húly „Menšina či většina“. Hůla zde kritizoval část projevu tehdejšího předsedy KI Zinověva, že je třeba dobýt většiny „mezi nejdůležitějšími vrstvami dělnické třídy“. Snažil se dokazovat, že to nestačí, že „většina nejdůležitějších vrstev dělnické třídy“ neznamená ještě většinu dělnické třídy vůbec, že může být dokonce menšinou. Teprve tehdy, když je dobyta většina celé dělnické třídy, je možno přejít k boji o moc. Smyslem tohoto tvrzení bylo ukázat, že při stabilizaci kapitalismu v ČSR není možno pomýšlet na revoluci a její přípravu, dokud není získána většina celé dělnické třídy. Dovolával se pro své tvrzení i Leninova projevu na kongresu KI (III.), ačkoliv z něho je zřejmo, že Lenin nikdy neměl na mysli absolutní většinu. Hůlovo pojetí je jen obnovením staré soc. dem. myšlenky, že nelze myslet na boj, dokud nemáme oněch „slavných 51 0/0“.

⁷⁷ Komunistická revue č. 8/1924.

do zřejmého oportunistu. M. Vaněk odmítl Buriánovy názory a tvrdil, že taktika jednotné fronty spočívá právě v dohodách a v kooperaci s vedením soc. demokracie. O Německu pak říkal, že KSN špatně odhadla situaci, která tehdy nebyla revoluční, a že v Německu není dnes člověka, jenž by si myslel, že bylo možno v říjnu zvítězit. O KSC byl přesvědčen, že jejím jediným úkolem mohlo být zabránit intervenci, ne tedy v příznivém případě využít revoluční situace k rozvinutí vlastních bojů, případně vymáhat pod tlakem revolučních událostí v Německu požadavky vlastní dělnické třídy.⁷⁸

Ze změní těchto názorů je jasné jediné: Všechny tyto názory byly nesprávné a nejen neumožnily orientaci KSC na odstranění vlastních oportunistických chyb v otázce dělnické vlády, ale působily ještě větší zmatek. Nikde neprorazila jediné správná myšlenka, že taktika jednotné fronty a program dělnické vlády jsou správné a schopné dělnické třídě umožnit rozvinutí boje za porážku kapitalismu. Pokud v Německu nepřinesly dobré výsledky, stalo se tak proto, že byly vykládány a použity oportunisticky, a ne proto, že byly nevhodné. Ne tedy hledat chybu a příčinu porážky KSN v použité nesprávné taktiky, ale v nesprávných metodách jejího použití, v jejím oportunistickém zkruslení. Tento závěr učiněn nebyl, ačkoliv podklad k tomu bylo možno najít v lednové rezoluci EKI „Poučení z německých událostí“ a o něco později v jednáních a rezolucích IX. sjezdu KSN.⁷⁹

Tyto otázky byly však řešeny jen na stránkách teoretického tisku, přičemž vedení strany se samo k nim nijak nevyjádřilo. Před stranické fórum se dostaly vlastně až na říšské konferenci KSC v Brně ve dnech 4. 5.–5. 5. 1924, kde se k nim velmi živě diskutovalo. Soudruh Šmeral ve svém referátě „Program V. mezinárodního kongresu“ mluvil o dosavadní politice KSC a dozal, že strana zatím byla dosti pasivní, avšak v přítomné době začíná její aktivita vzrústat. Zastával stanovisko jednotné fronty a připustil, že tato taktika byla u nás někdy zkruslována. Dále referoval o stavu diskusí ve straně německé i ruské a informoval o tom, že na lednovém zasedání EKI byla KSC kritizována, protože těmto diskusím nevěnovala dostatečnou pozornost, a že bude nutno zjednat nápravu a zabránit úchylkám zleva i zprava.

Šmeralův referát vyvolal bouřlivou a živou diskusi, v níž se začaly formovat řady pozdější levice ve straně. Zejména „...debatéři ze Slovenska a Němci se vyslovovali proti dosavadní, dle jejich názorů, mírné taktice zdejší komunistické strany, útočili na Šmerala, žádali zahájení ostřejší taktiky“.⁸⁰

Po diskusi byly předloženy dva návrhy rezolucí, jeden vypracovaný A. Neurathem, druhý B. Šmeralem. Přijatá rezoluce „K otázce ruské a německé“ odpovídá návrhu Šmeralovu, doplněnému v části III. o jednotné frontě a dělnické vládě některými formulacemi Neuratha.⁸¹ Způsob, jímž

⁷⁸ Tamtéž č. 8/1924; M. Vaněk, „Odpůrce jednotné fronty na zcestí“.

⁷⁹ IX. sjezd KSN se konal 7. 4.–10. 4. 1924 ve Frankfurtu n. M. Náš stranický tisk přinesl o něm dosti materiálu. Např. Rudé právo i Rovnost 18. 4. 1924.

⁸⁰ Státní archiv v Brně. B-26-F 2177-č. 400/24 — Zpráva policejního ředitelství o říšské konferenci KSC 4. a 5. května 1924 v Brně.

⁸¹ Archiv ústavu dějin KSC, F 55, č. 159.

byl návrh rezoluce zástupcem vedení konferenci předkládán k hlasování, nesvědčil právě o rozhodném a důsledném postupu vedení. Při předložení rezoluce, představující názor VV v otázce ruské a německé, prohlásil, že vedení strany je ochotno akceptovat i rezoluci jiného znění a že tato otázka není pro ně věcí důvěry.⁸² To bylo stanovisko nezásadní, svědčící o tom, že vedení strany nepřikládalo německé a ruské problematice náležitý a potřebný význam.

Závěry, k nimž konference došla v otázce německé a ruské, v otázce jednotné fronty a dělnické vlády, se projeví v odhlasovaná rezoluci:

„I. Říšská konference KSC vyslovuje po referátu a debatě o situaci ve straně německé a ruské souhlas s usnesením, které v těchto otázkách zaujala exekutiva a presidium Komunistické internacionály.

II. Úkolem světového sjezdu je, aby ještě jednou zhodnotil a definitivně zkorigoval zkušenosti vyplývající z událostí německých a z diskuse ruské, aby se tak staly závazným poučením pro všechny strany KI...

III. Říšská konference KSC konstatuje výslovně, že dle našich zkušeností sekce KI byly v době poklesu revoluční vlny jen za pomoci usnesení III. a IV. kongresu o taktice proletářské jednotné fronty a dělnické vlády s to zápasit s velkým úspěchem o vliv na široké masy pracujících. Také nyní, kdy revoluční vlna bude stoupat, budou sekce KI jen tehdy s to dobýt důvěry většiny pracující třídy, dovedou-li správně užít taktiky jednotné fronty ve smyslu usnesení III. a IV. kongresu. Co se týče dělnické a rolnické vlády, jsme si vědomi, že každý praktický pokus o její zřízení musí znamenat další zostření revolučního boje. Jsme toho názoru, že nesprávné použití této taktiky v jednotlivých případech není důvodem proti celkové správnosti o její dějinné nutnosti...

IV. Dnes, kdy se nacházíme mezi dvěma vlnami revoluce, je nutno bděle střežit čistotu hranic mezinárodního komunismu, hlavně napravo proti likvidátorským tendencím, také však nalevo proti dětským nemocem...“⁸³

Vycházejíce z této rezoluce můžeme učinit několik závěrů.

KSC projevila svůj plný souhlas s lednovým rozhodnutím EKI o německé otázce i se stanoviskem KI o otázce ruské. Nicméně sama konečný závěr nedělala a přesunula rozhodnutí až na chystaný V. kongres KI. Nebylo tedy její stanovisko v této věci zásadní.

To si uvědomíme ještě zřetelněji, když víme, že stanovisko významných vůdců s. Šmerala a Kreibicha a jistě i řady dalších nebylo s touto rezolucí právě shodné. V pozdější diskusi po V. světovém kongresu KI prohlásil B. Šmeral, že pro něho nebylo nijak vnitřně snadné, „aby se považoval za rozhodčího ve sporu především ve straně ruské a za zvláště působivého soudce nad s. Trockým“⁸⁴

V téže diskusi pak s. Kreibich došel k závěru, že „za neodůvodněné věcně a zájmům Internacionály škodící jsme pokládali vyličení s. Trockého jako

⁸² Protokoll des V. Congr. der KI, Diskusní příspěvek s. Wenzla, str. 210.

⁸³ Celé znění rezoluce viz „Zpráva k II. řádnému sjezdu o org. činnosti Kom. strany Československa“. Definitivní znění rezoluce o německé a ruské otázce, str. XXXV–XXXVI.

⁸⁴ Viz referát s. Šmerala na krajské konferenci na Kladně 28. 9. 1924 – Rudé právo 2. 10. 1924.

oportunisty a polovičního menševika“. V otázce německé připouští s. Kreibich, že vedení KSN se dopustilo chyb, které mu exekutiva KI vytýkala, nicméně však nebylo možné Brandlera, Radka a Thalheimera označovat jako oportunisty.⁸⁵

Je zde zřejmo dvojí. Někteří vůdcové KSCJ jednak plně nepochopili jednání a dosah činnosti pravičáků z vedení KSN, když sice uznávali, že se chyb dopustili, avšak tyto chyby nechtěli či nemohli pokládat za oportunistus. To je pochopitelné a vysvětlitelné z osobního poměru k nim, který trval léta a který bylo těžko opomíjet. Dále pak je zřejmé, že měli podstatně odlišný názor od usnesení obsažených v brněnské rezoluci, nicméně pro ně hlasovali. Nejednali v tomto směru otevřeně, své odlišné názory zamlčeli a čekali až na rozhodnutí kongresu KI.

V. světový kongres KI jim to také vytkl a KSCJ to uznala jako správné.⁸⁶ Naproti tomu konference zaujala správné stanovisko v ocenění taktiky jednotné fronty a dělnické vlády. Taktiku jednotné fronty i přes chyby, k nimž došlo v Německu, viděla jako jediné možnou taktiku dosavadního boje. U dělnické vlády si uvědomila (pod vlivem saských zkušeností), že dělnická vláda nemůže zůstat stát na místě a přešlapovat na buržoazně demokratické bázi, ale že znamená jen další rozvíjení boje. V návrhu rezoluce, který v konečné, odhlasované rezoluci není obsažen zcela, je výslovně konstatováno, že způsob použití taktiky jednotné fronty v Německu byl chybný, zejména po vstupu do saské vlády. I když toto znění nebylo včleněno do rezoluce, je i z něho zřejmo, že zásada jednotné fronty byla hodnocena správně.⁸⁷ Přesto brněnská rezoluce danou otázku nedořešila. Jak před konferencí, tak i po ní se o věci ve straně diskutovalo, ale rozhodné slovo bylo stále očekáváno od V. světového kongresu KI.

Za této situace nevyřešila brněnská konference ani otázky související s uplatňováním taktiky jednotné fronty. V první řadě šlo o přestavbu strany na systém závodních buněk a o práci komunistů v reformistických odborech, k nimž dala jasně směrnice KI již ve své lednové rezoluci „O poučení z německých událostí“, zde již vícekrát uváděné.

Jak je známo, konference sice uznala nutnost přestavby strany na buňky, avšak prozatím sáhla jen k zakládání závodních frakcí, tj. skupin na závodech, které nebyly samostatnými organizacemi, jimiž měly být buňky, ale byly řízeny dále místní organizací. V otázce odborové rozhodla, že „do-

⁸⁵ Viz článek s. Kreibicha „O co běží“ v Rudém právu dne 22. 8. 1924.

⁸⁶ Protokol II. řád. sjezdu KSCJ, str. 7, Rezoluce k usnesením V. sjezdu KI: „Jeden z nejdůležitějších úkolů V. světového sjezdu spočíval v objasnění chyb, které zavinily, že komunistická strana Německa v říjnu nebyla schopna boje. O říjnových událostech musela se poučit celá KI, aby napříště mohlo být zamezeno podobným porážkám. To bylo tím více nutné, že v Internacionále řada vůdčích soudruhů, místo aby zaujala nejostřejší stanovisko proti chybám vedení německé strany a vyvodila důsledky pro svou vlastní stranu, zaujala stanovisko proti exekutivě a pro pravicí německé strany anebo se způsobem nemožným pro vůdce světového proletariátu zachovala neutrálně. Obzvláště v Komunistické straně Čsl. nebylo až do brněnské konference zaujato žádné stanovisko a také tato konference se spokojila s pouhým souhlasem se stanoviskem EKI...“

⁸⁷ V návrhu rezoluce se říká: „Jsme toho názoru, že např. způsob použití jednotné fronty v Sazku, zejména po vstupu našich soudruhů do vlády, byl chybný.“ Archiv Ústavu dějin KSCJ, F 55, č. 159.

bývání odborů zůstává i nadále úkolem komunistů a vystupování jednotlivých komunistů nemůže být nadále trpěno“, ale dobývání odborů vyložila tak, že budou získávány jednotlivé skupiny reformistických odborů, které po dosažení většiny vstoupí do Rudých odborů. Připustila tedy další štěpení odborů.

V získání většiny v odborech byl základní předpoklad k provádění taktiky jednotné fronty a případně i dělnické vlády. Jen na závodech a v odborech bylo možno masy pracujících získat a stmelit k společnému boji.

Tak ani brněnská konference nevytvořila ve straně názorovou jednotu, což se projevilo na V. světovém kongresu KI v létě 1924 v Moskvě. Soudruzi za menšiny čsl. delegace Wenzel, Hršel a Fried vytykali na kongresu vedení KSC nevšímavost k německým událostem, jejich podcenění a určitou zaujatost k novému vedení KSN.⁸⁸ Naproti tomu soudruzi z vedení ani tady dostatečně nepochopili své chyby a omyly. Tak s. Kreibich se ještě zde domníval, že „dělnictvo, které je zaměstnáno mnoha pracemi a boji, sotva pochopí, že by tempo a způsob, jakým strana zaujala stanovisko k ruské a německé otázce, mohlo být hlavním kritériem pro posuzování strany“.

Tento názor svědčí o tom, že vedení skutečně nepřikládalo německé otázce potřebnou důležitost, i když s. Kreibich chápal, že další postup KSN má nesmírný význam pro celé dělnické hnutí, že je nutno ze všech sil ji podporovat a obnovit úzkou její součinnost s ostatními stranami.

V. světový kongres KI se zabýval německou otázkou velmi důkladně. Odmítl úchylky, které se během událostí vyskytly, setrval v taktice jednotné fronty a ve svých tezích o taktice problém uzavřel: „Taktika jednotné fronty byla a zůstane absolutně správná a nezbytná.“

Pod dojmem neúspěchu v Německu došlo však ve výkladu obsahu taktiky jednotné fronty a v důsledku toho i dělnické vlády k levičáckému zkreslení. Chyba byla hledána a také nalezena ne v nesprávném použití této taktiky, ale v jejím obsahu.

Komunistická internacionála se velmi brzy zabývala kritikou německých událostí, a to v lednu 1924 na zasedání rozšířené exekutivy Kom. internacionály. Výsledkem tohoto zasedání byla rezoluce „Poučení z německých událostí“. Rezoluce dospěla v podstatě k správnému závěru: Nedošlo-li v Německu ve vysloveně revoluční situaci k úspěchu, stalo se tak „v důsledku celé řady chyb a omylů, které částečně představovaly oportunistické úchylky.“⁸⁹

Již na tomto zasedání projevil Zinověv ve své řeči názor, že taktika jednotné fronty je „metoda agitace v masách a jejich mobilizace proti sociální demokracii v daném okamžiku, nic víc“ a dělnickou vládu označil za pouhé synonymum diktatury proletariátu.⁹⁰ V tomto pojetí také pronikla obě hesla do uvedené rezoluce. Byl to však názor, který vlastně anuloval vše, co bylo na nich nového a tvůrčího jako na nové formě přístupu k proletář-

⁸⁸ Protokoll des V. Congr. der KI, S. 210, 215, 387, 407, 408.

⁸⁹ Lehren der deutschen Ereignisse. — Die Kommunistische Internationale. Nr. 31 bis 32. V. Jhg., S. 224—232.

⁹⁰ Inprekor, Nr. 37 — 1924.

ské revoluci. Pronikl i do tezí V. světového kongresu Kom. internacionály a po dlouhá léta pak ovládal dělnické hnutí.

Na V. svět. kongresu KI v létě 1924 došlo v otázkách jednotné fronty a dělnické vlády k naprostému přesunu doleva. Pod dojmem pravých chyb Brandlerova vedení KSN mohli a také skutečně získali němečtí leví členové značnou autoritu na kongrese. Během německých událostí vystupovali proti pravým úchylnkám a kritizovali je. Když nyní vystoupili s kritikou vedení KSN na kongrese, mluvila jejich předchozí činnost v jejich prospěch, jako těch, kdo včas nedostatky rozpoznali a upozorňovali na ně, ba bojovali proti nim.

Přítom zcela ustoupilo do pozadí, že jejich kritika byla levičácká a že jejich provádění jednotné fronty a jejich pojetí dělnické vlády muselo vést stejně k neúspěchu KSN. Stejně bylo přehlédnuto, že jejich činnost – právě tak jako chyby pravicové – byla jednou z příčin německé porážky.

Vliv německé levice zcela převážil a podpora, které se jim od EKI a Zinověva dostalo, získala jim sympatie účastníků kongresu. Tyto okolnosti pak způsobily, že na kongrese zvítězily levé tendence a pojetí jednotné fronty a dělnické vlády bylo zkresleno tak, že na léta ztratilo svůj význam a možnost účelného využití. Spolupůsobilo i to, že v té době byl již mrtev Lenin a nemohl zasáhnout, aby jako autor ideí nového přístupu k socialistické revoluci pomohl hodnotit německé události a vyvodit z nich správné závěry. Jeho osobní autorita byla nesporně schopna jakémukoliv zkreslení zabránit a platnost této nové myšlenky udržet.

Konečně k tomu, že se stanoviska kongresu posunula dále doleva, než bylo prospěšné a účelné, přispělo i převažující nebezpečí oportunistu a pravicových chyb v mezinárodním hnutí.

Nadarmo se pokoušeli někteří zkušení revolucionáři, např. Klára Zetkinová, prosadit a udržet heslo dělnické vlády v dosavadní formě i v dosavadním pojetí.⁹¹

Výsledek jednání byl, že zvítězila nakonec pojetí, jak se již objevila v lednové rezoluci EKI a jež na kongrese vehementně zastupoval a ve své řeči prosazoval Zinověv.

⁹¹ Klára Zetkinová vystoupila na kongrese s velmi uváženou a objektivní kritikou pravicového vedení KSN a nedostatků jeho dosavadní taktiky. Přesto však setrvala na dosavadním pojetí jednotné fronty a dělnické vlády: „Die Einheitsfront stellt eine Kampfgemeinschaft des Proletariats ohne Unterschied der Parteien unter der Führung der Kommunistischen Partei dar. Die Arbeiterregierung ist kein Synonymum für Diktatur des Proletariats, sondern eine Regierung für der Zeitraum wo die Bourgeoisie schon schwach ist, um die Macht zu erhalten, und das Proletariat noch schwach ist, um die Macht zu erringen...“ Inprekorr č. 16., 1924. S. 938.

Je nutno podotknout, že správné pojetí dělnické vlády zastával již na XIII. konferenci KSR v únoru 1924 i Karel Radek, stejně jako později na V. kongrese Kom. internacionály. Zde dospěl k závěru: „Streicht nicht die Losung der Arbeiterregierung als Koalition mit den übrigen Arbeiterparteien, doch bewaffnen wir uns so, dass die Regierung zum Ausgangspunkt des Kampfes um die Diktatur wird.“ – Protokoll des V. Kongresses der KI. S. 180.

Toto Radkovo zcela správné pojetí však nedokázalo nikoho ovlivnit. Radek se diskreditoval sám, poněvadž po celou dobu byl v Německu jako zástupce KI u KSN a vystupoval jako poradce Brandlera, přičemž tendoval sám k oportunistu a většinu chybných opatření vedení KSN schválil. Proto se jeho názory na kongrese neprosadily.

Žel zapadly zde i názory Kláry Zetkinové a dalších, kteří se jako komunisté a revolucionáři v předchozích bojích osvědčili.

Teze V. kongresu KI definovaly jednotnou frontu takto: „Taktika jednotné fronty je pouze metodou agitace a revoluční mobilizace mas po trvání celého období. Všechny pokusy vyložit tuto taktiku jako koalici se soc. demokracií jsou oportunistem, který KI zavrhuje.“

Ne tedy široký boj dělnické třídy za uskutečnění společných požadavků a dočasné spojenectví s ostatními částmi dělnické třídy a se stranami, pokud jsou k boji ochotny, ale pouhá agitační metoda.

A stejně byla v tezích vzdána myšlenka dělnickorolnické vlády jako předstupně diktatury proletariátu, když se zde uzavíralo „Heslo dělnickorolnické vlády znamená pro Kominternu myšlenku diktatury proletariátu, přeloženou do řeči lidových mas.“⁹²

Jak je zřejmo, byla zde opuštěna myšlenka jednotné fronty jako bojového svazku revolučního proletariátu nejrůznějších politických směrů s dočasnými cíli a požadavky a odmítnuta idea dělnické vlády jako nové formy přístupu k proletářské revoluci. Její redukování na synonymum diktatury proletariátu muselo nezbytně způsobit, že se její působivost na široké masy vytratila, že mohla přitahovat jen nejuvědomější části proletariátu. Přestala působit jako akční heslo. Kongres KI se velmi mnoho zabýval poměry a situací v KSC, a to nejen v souvislosti s událostmi v Německu. Uvážil celý rozsah její činnosti a hodnotil KSC:

„Pravé tendence, které se v Německu rozvíjely do svého logického konce, a proto také odhalily svou neudržitelnost, byly také a jsou v československé straně. Jestliže tyto tendence nedospěly do takového bankrotu jako v Německu, pak jenom proto, že tempo politického života v Československu bylo pomalejší. Kominternu existuje mimo jiné i proto, aby se jedny sekce učily na chybách druhých, a přitom tyto chyby neopakovaly. V daném případě musí tak učinit strana československá. Československá strana je složena v ohromné většině z velmi dobrých proletářských elementů, nicméně nestala se tato strana opravdu bolševickou.“⁹³

A následoval pak výčet zcela konkrétních opatření k odstranění dosavadních nedostatků v práci KSC. Tato opatření sledovala ve svém souhrnu zpevnění a utvrzení KSC ve skutečně bolševickou stranu, znamenala počátek bolševizace KSC. Jak je z rezoluce zřejmé, vyšla KI ze zkušeností KSN. Měla tedy poučení z německých událostí, taktika KSN v přípravě a v bojích samých nesmírný význam právě pro KSC. Z chyb a nedostatků KSN se učila KSC vést svůj boj přísně bolševicky, s vyloučením dosavadních nedostatků.

Ve stranické diskusi, která byla z rozhodnutí VV KSC po V. světovém kongresu KI zahájena, byly všechny problémy související s německými revolučními událostmi, politikou KSN, jednotnou frontou a dělnickou vládou a konečně i s politikou KSC živě a důsledně probrány.

Kritika V. kongresu byla tvrdá, a pokud se dnes dá říci, místy i jednostranná. Všechny části strany ji nepřijímaly ihned ochotně. Zcela bez výhrady se za ni od počátku postavila mládež, již zaujalo heslo bolševizace. Následovaly německé části strany a organizace Slovenska. Za nimi pak

⁹² Thesen und Resolutionen des V. Weltkongresses KI, str. 25, 27.

⁹³ Thesen und Resolutionen des V. Weltkongresses der KI, Rudé právo 2. 8. 1924.

i dělnická organizace v Praze a v českých zemích. Ve straně se tak pomalu vytvářela levice, která se stala nositelem bolševických snah v KSČ.

Bylo již řečeno, jak někteří významní vedoucí strany těžko snášeli kritiku německých i ruských vedoucích postav hnutí.⁹⁴ Soudruh K. Kreibich se netajil tím již na V. kongresu a později ve stranické diskusi. Ještě před II. sjezdem KSČ v článku psaném pro Komunistickou revui napsal: „Je správné, že většina VV KSČ odmítla v ruské a německé otázce zaujmout stanovisko v úvaze, že se tak lépe stane na svět. kongresu, kde bude možno na mezinárodním fóru slyšet všechny zúčastněné. Správné též je, že většina VV neučinila ničeho, aby diskusi o této otázce vyprovokovala a ji podporovala.“⁹⁵

I když v tomto směru neměl pravdu, je naproti tomu snadné pochopit, že ani on, ani dr. Šmeral a A. Zápotocký se nemohli smířit s novým pojetím jednotné fronty a dělnické vlády. Vždyť zde byl opravdu podstatný rozdíl mezi tezemi IV. a V. kongresu Kom. internacionály.

Nicméně tito významní revolucionáři uznali většinu tezí V. kongresu za správné a podrobili se jim a uvědoměle plnili i ty, s nimiž se těžko smiřovali. Tak výslovně prohlásil A. Zápotocký na zasedání VV KSČ dne 31. 7. 1924 po všech svých výhradách: „Já prohlašuji: Budu pracovat na splnění usnesení V. sjezdu na každém místě, na které mě výkonný výbor postaví.“ A současně navrhl sám celou řadu konkrétních opatření, jak tyto úkoly plnit a splnit.⁹⁶

Stejně tak se dr. Šmeral přes své kritické výhrady na kladenské konferenci jednoznačně postavil za rozhodnutí V. kongresu: „Usnesení světového sjezdu, když jsou jedenkrát učiněna, jsou pro každého soudruha, pro každou stranu závazná. Každý je musí přijmout, každý je musí provádět. To znamená, že my je přijímáme a budeme provádět všechna usnesení, jež učinil V. sjezd.“⁹⁷

Je zřejmé, že při autoritě, kterou tito vedoucí soudruzi požívali, se stanoviska V. sjezdu dostávala do mas a zapustila kořeny i tam, kde zpočátku ovládaly pole jiné názory. Přirozeně nemohlo to ovšem zabránit faktu, že ve straně určité pravičácké elementy zůstaly, ať již dočasně mlčely, nebo se dokonce vloudily do řad levice a prohlašovaly se veřejně pro bolševizaci a proti oportunistu. Vcelku však směr, který V. sjezd KI naznačil, se ve straně ujal a za účasti stranických mas způsobil, že KSČ našla správná hlediska.

KSČ se dobrala k závěru, že německá porážka byla způsobena především těžkými taktickými chybami KSN, způsobenými oportunistickým stanoviskem Brandlerovy centrály v otázce jednotné fronty a dělnické vlády. Uznala svou vinu na tom, že neprovedla kritiku vedení KSN a nevyvodila hned důsledky pro svou práci. To vše se projevilo v usneseních II. řádného sjezdu KSČ.⁹⁸

⁹⁴ Viz str. 143 a 144 této práce, pozn. 84 a 85.

⁹⁵ Archiv Ústavu dějin KSČ, X. Kreibich Karel 1924/180.

⁹⁶ Archiv Ústavu dějin KSČ, X. Šmeral – 1112.

⁹⁷ Rudé právo dne 2. 10. 1924.

⁹⁸ Protokol II. řádného sjezdu KSČ, str. 7: „Rezoluce k usnesením V. sjezdu KI“, 2. Přes tuto cennou pomoc EKI vedení něm. kom. strany v rozhodující periodě selhalo.

Sledujeme-li německé revoluční události v roce 1923 a politiku KSC, můžeme shrnout: KSC sledovala vývoj v Německu velmi pečlivě a podílela se na revolučních bojích německého dělnictva. Nevyužívala však dostatečně německých zkušeností a neaplikovala je na poměry čsl. Nerozvíjela proto pod tlakem revolučního dění v Německu vlastní akce a nepřipravovala se na prohloubení boje na domácí půdě pro případ, že revoluce v Německu zvítězí. V říjnovém vyvrcholení německých bojů se správně zaměřila na zabránění intervence proti německé revoluci a splnila tak svou proletářskou povinnost. To lze tvrdit i přes skutečnost, že metody zabránění intervenci nebyly dosti průrazné a prohloubené. Splnila svou povinnost i po porážce německé revoluce poskytnutím hmotné pomoci.

Z porážky však neučinila správné závěry, obešla kritiku pravicového vedení KSN a teprve po zásahu KI a za její pomoci zhodnotila správně německý vývoj a učinila z něho závěry pro svou vlastní práci.

Z Á V Ě R

Dělnické vlády v Sasku a Durynsku neměly dlouhého trvání a po několika dnech své existence byly obě vojensky rozehnány.

Nicméně zkušenosti, kterých tam dělnická třída především se saskou dělnickou vládou nabyla, měly pro další boj proletariátu nesmírný význam. Bez ohledu na nezdar prokázaly správnost nových cest k socialistické revoluci a staly se pramenem poučení pro teorii i praxi myšlenky dělnické vlády. I když uplynula řada let, než byly v praxi využity, měly pro dělnické hnutí značnou hodnotu a obohatily teorii marxismu-leninismu o socialistické revoluci.

V prvé řadě potvrdily německé zkušenosti správnost myšlenky jednotné fronty, kde masy pracujících pod vedením komunistické strany bojují za své denní požadavky a skutečně je prosazují. Během těchto bojů shrmažďují zkušenosti, které narůstají v uvědomění nutnosti odstranění kapitalistického panství a zocelují se tak pro revoluční srážku. Ukázaly, že je možno vytvářet jednotnou frontu zdola namnoze i proti vůli reformistických vůdců, jednotnou frontu ze soc. demokratických a bezpartijních dělníků, která je schopna vytvářet si vlastní proletářské orgány (závodní výbory, kontrolní výbory, proletářské obrany). Tyto orgány dokážou prosadit řadu opatření ve prospěch pracujících a ještě za existence buržoazního pořádku jsou schopny přebírat některé funkce státní moci. Takovými opatřeními jsou např. mzdové úpravy, dohody vynucené na podnikatelích,

„Nesprávné teoretické stanovisko Brandlerovy centrály v otázce jednotné fronty a dělnické vlády, podle něhož spojení s levými soc. dem. bylo považováno za reálnou možnost a předpoklad vítězství boje a dělnická vláda byla považována za koaliční vládu, za pokus v rámci demokracie provádět dělnickou politiku, mělo v praxi za následek řadu nejtěžších oportunistických chyb. Brandlerova centrála v době vzrůstající revoluční vlny nejmohutnějších masových bojů otázku dobytí moci nikdy dosti rozhodně neměla na zřeteli. Hnutí mas mnohdy brzdila, místo aby je podporovala, neprovedla nutnou politickou a organizační přípravu rozhodujícího boje a vytvořením vlády Zeigner-Brandler uskutečnila banální parlamentní komedii, místo aby vyvolala ozbrojené povstání.“ Viz též pozn. č. 86.

kteří upravují pracovní podmínky odlišně od norem daných buržoazním právem a pracovními vyhláškami, zásobování obyvatelstva, udržování pořádku a bezpečnosti vlastními dělnickými orgány (ochrana dělnických majetků a schůzí před reakcí, vytváření ozbrojených oddílů, zásahy proti podnikům reakčních formací atd.). Bylo prokázáno, že lze využít krize buržoazie, kdy její moc je otřesena, a vytvořit z různých vrstev i politických směrů pracujících společnou vládu, ať již jako dělnickou či dělnicko-rolnickou, která se může stát nástrojem „provádění revoluce shora“. Taková vláda, i když vznikne ještě za buržoazního pořádku, má však jedinou možnost, a to rozvíjet revoluční boj. Musí nezbytně sáhnout k opatřením prospěšným pro všechny pracující, a narazí-li na odpor buržoazie nebo kolísavých partnerů, pak musí takováto opatření prosazovat, jsouc opřena o široké lidové masy a orgány jednotné fronty, a to i proti vůli buržoazie a i za cenu, že překročí rámec měšťácké demokracie. Jinak se dělnická vláda nemůže proti buržoazii prosadit a udržet, a zaváhá-li v tomto směru, je to počátek jejího konce. Musí totiž pracujícím ukázat a dokázat, že je jejich vládou a že všechna její opatření sledují prospěch mas.

Taková opatření pak jsou schopna získat sympatie pro tuto vládu, získat oporu pro ni a podporu všech jejích akcí, jimiž jsou taková opatření prosazována. V tom spočívá umění provádět „revoluci zdola“ a zainteresovat masy všude tam, kde mocenské prostředky vlády nestačí k provedení potřebných zásahů.

Takováto opatření možno shrnout do požadavků, stanovených již IV. kongresem KI pro činnost dělnické vlády: Ozbrojení proletariátu, odzbrojení a likvidace fašistických reakčních organizací, přesunutí břemen a nákladů na bohaté a kontrola výroby.

V zásadě lze říci, že právě saská zkušenost prokázala, že dělnická vláda je předstupněm diktatury proletariátu, že může masy pro ni získat a cestu k ní usnadnit. Na tomto předstupni nemůže však setrvávat a po kratší či delší době musí nezbytně přejít k rozkladu buržoazního řádu, k rozbíjení státního aparátu a k přejímání moci orgány dělnické třídy.

V r. 1923 ovšem saská dělnická vláda nemohla dělnické třídě Německa vytvořit možnost pokojného vývoje revoluce a pokojnou cestu k moci. Tomu neodpovídala celková situace uvnitř Německa ani mezinárodní politická situace a seskupení sil v Evropě. V každém případě však mohla utvořit podmínky pro sjednocení dělnické třídy, pro její ozbrojení a pro přípravu k ozbrojené srážce. Mohla mobilizovat masy, vyzbrojit je ideologicky i materiálně a dát jim v dělnické vládě nástroj k vedení boje a přípravě vítězství. S tím souvisí i řešení otázky, zda dělnická třída Německa mohla tehdy zvítězit.

Není sporu o tom, že buržoazie byla značně oslabena a že v klíčových situacích roku 1923 nedokázala vždy zvládnout situaci a vládnout „postaru“. To se ukázalo mnohokrátě během jara 1923, a stejně tak v létě a vyvrcholilo to srpnovou generální stávkou. Přitom nelze přehlížet, že byla nejednotná a rozštěpena. Nepříznivě pro ni se projevoval bavorský separatismus, který došel až k odepření poslušnosti Říši a jejím zákonům, a podobně i separatismus v Poryní, jenž se pokoušel tuto oblast odtrhnout od Říše a podrobit ji francouzskému vlivu.

Jako aktivum je možno ovšem buržoazii přičíst možnost opřít se o říš-

skou armádu, která byla poměrně dobře fundovaná a vytvořila si značné možnosti rozšířit svou kapacitu mobilizací nejrůznějších ilegálních vojenských organizací a utvořením „černého reichswehru“. Značnou oporu buržoazii skýtaly i nejrůznější polovojenské organizace, namnoze armádou vyzbrojené; pro ně vybuodovala armáda tajná skladiště zbraní a v případě nasazení proti proletariátu je mohla z nich ozbrojit.

Konečně značnou roli v boji proti eventuální revoluci mohlo sehrát to, že v Porúří stály mocné vojenské síly imperialistické Francie a Belgie a v Porýní síly Velké Británie.

Tyto momenty ovšem v případě srážky nevyklučovaly možnost úspěchu revolučního boje proletariátu. Vždy však znamenaly vyloučení možnosti pokojného vývoje revoluce a nutnost ozbrojené srážky s buržoazií v konečné fázi boje.

Určité vrstvy buržoazie ztratily důvěru ve vedoucí skupinu a přikláněly se k revolučnímu hnutí, od něhož mohly očekávat řešení těžké situace, v níž se ocitly. Šlo především o drobnou buržoazii, inteligenci, úřednictvo, důchodce a penzisty. Tyto vrstvy byly postiženy těžkou hospodářskou krizí a inflací, jejich úspory, stejně jako jejich důchody, penze a renty a jiné prostředky k životu byly znehodnoceny. Pracující inteligence a úřednictvo, odkázané na své mzdy, se ocitlo ve stejné těžké situaci jako ostatní pracující. Ze znehodnocených platů se nedalo žít.

I když tyto vrstvy se ve své většině nepřiklonily k revolučnímu hnutí a nezúčastnily se ho, byly v každém případě neutralizovány, stály stranou a vyčkávaly rozhodnutí, straníce každému, kdo mohl jejich situaci změnit. Je pravda, že se mnozí z těchto kruhů přikláněli k fašistickým skupinám, případně k separatistickým snahám některých částí buržoazie. Vcelku však představovali značné oslabení jednoty buržoazního tábora a určitý předpoklad pro úspěch revolučního boje dělnické třídy.

Masy pracujících naproti tomu žily již od konce roku 1922 v revolučním pohybu a byly ostře zaměřeny proti buržoazní vládě i proti pořádku, jenž nebyl schopen zaručit jim ani základní podmínky existence. V situaci hospodářského úpadku, zblídačení inflací a zvýšeným vykořisťováním a narůstání fašistického nebezpečí masy nemohly již „žít postaru“ a vyjádřily to celou svou činností a účastí na revolučním hnutí.

Mohutné stávkové hnutí v květnu a červnu, protifašistické demonstrace v červenci, zostřující se akce závodních výborů, kontrolních výborů a proletářských setnin, proti nimž byl státní aparát namnoze bezmocný, a konečně lidové pozdvižení v srpnu 1923, jež svrhlo Cunovu vládu plně dokazují bojové odhodlání mas.

Všech těchto akcí se nezúčastňovali pouze komunisté; ve všech orgánech jednotné fronty vystupovali aktivně rovněž bezpartijní a sociální demokraté. Sociálně demokratičtí dělníci se účastnili těchto akcí velmi často přes zákazy, které jejich strana vydávala, a mnohdy ve vlastních organizacích přicházeli s požadavky, jež byly v rozporu s celostátní politikou soc. dem. vůdců. Nejzávažnějším důkazem takových akcí je jednání zemského sjezdu soc. demokracie v Sasku, které donutilo zemské vedení soc. demokracie přerušit spolupráci s buržoazií a jednat s komunisty o utvoření dělnické vlády.

Je ovšem pravda, že revoluční boje těchto mas vyplývaly převážně z ži-

velné snahy o zlepšení jejich životní situace, a ne z uvědomělosti. Masy byly ochotné bojovat a také účinně bojovaly za denní požadavky, i když stupeň uvědomění nedošel dosud tak daleko, aby záměrně směřovaly k odstranění buržoazního pořádku, aby pomýšlely na porážku kapitalismu a nastolení diktatury proletariátu. Nicméně nasbíraly v těchto bojích již tolik zkušeností a byly tak daleko, že se postavily za dělnickou vládu, že ji podporovaly v prosazování požadavků, jež uspokojovaly jejich životní zájmy, a že ji v případě napadení byly ochotny hájit proti útoku nepřítelů. Záleželo na činnosti KSN, aby vhodnou činností saské a durynské dělnické vlády masy získala, stupeň jejich uvědomění zvyšovala, zainteresovala je na činnosti dělnické vlády a pokusila se uplatnit ji v celostátním rozměru. Poměr sil byl rozhodně pro to příznivý.

Uskutečnění programu dělnické vlády a už jeho prosazování mohlo pozdvihnout masy v celém Německu, zejména pak ozbrojení proletariátu by rozvinulo revoluční hnutí v celé Říši. Ať již by došlo ke střetnutí s buržoazií po kratší či delší existenci dělnické vlády, bylo by dělnické třídě umožněno její organizování, zpevnění, spojení širokých mas k společnému boji proti kapitalismu a umožněn přechod k boji o moc. Boj dělnické vlády o uskutečnění jejího programu a odpor buržoazie nezbytně musely urychlit zráním mas a růst jejich uvědomění.

Dělnická třída Německa nebyla ve svém boji izolována a nestála v centru evropského dění osamocena. Boj evropského proletariátu, jenž probíhal současně s německými revolučními událostmi, byl převážně přímo zaměřen na podporu německého proletariátu, zaručoval ulehčení jeho situace a případně i znemožňoval útok z vnějšku, znemožňoval zahraniční intervence.

Akce KSF a KSČ na podporu německé revoluce byly schopné zabránit vojenské intervenci dvou potenciálních nepřátel německé revoluce: imperialistické Francie a tehdy od ní značně závislého Československa. Stejně tak revoluční události polské znemožňovaly polské buržoazii uskutečnit intervenci po boku Francie. Jasně stanovisko SSSR, projevené v případě intervence v Porúří, varování Polska před intervencí, stejně jako mírová politika Sovětského svazu a hmotná podpora jeho dělnické třídy poskytovaná obětavě německým dělníkům činily naděje německého proletariátu reálnými a uvolňovaly mu ruce v boji proti vlastní buržoazii. V tom směru byla tedy situace německé revoluci velmi příznivá.

Bylo již řečeno, kde byla příčina toho, že za těchto poměrně příznivých možností v Německu revoluční situace nebyla využita: Byl to nedostatek subjektivního faktoru, neexistence marxistické strany, která by měla pro tak závažnou situaci dostatek zkušeností.

Mladá KSN nesporně shromáždila ve svých řadách nejvyspělejší část dělnické třídy a v jejím čele pak vedla boje dělnické třídy v těchto letech se zřejmými úspěchy. Proto také získávala v masách značnou důvěru a proto se masy jejímu vedení podrobovaly.

Zatím ovšem nebyla za poměrně krátkou dobu své existence natolik vyspělá, aby zvládla beze zbytku všechny problémy doby a dovedla využít vhodné revoluční situace. Jako ve všech mladých komunistických stranách přežívaly v ní zbytky soc. demokratismu, z jehož řad značná část členů i funkcionářů přišla. Proto některé její části, zejména ve vedení, směřovaly k oportunistu.

Na druhé straně taktika jednotné fronty a dělnické vlády byla v dělnickém hnutí věcí zcela novou a dosud nevyzkoušenou a také ne zcela pochopenou. Při vši poctivé vůli k jejímu provádění nechyběly u revolučně naladěných příslušníků strany pochybnosti. Vždyť před několika málo lety se strana od sociální demokracie oddělila! A nyní měla se soc. demokracií opět spolupracovat? Takto úzce pochopená jednotná fronta vedla k levičáckému odmítání jednotné fronty i dělnické vlády.

I když na obou stranách nechybělo poctivé vůle k vedení revolučního boje, ideologická nejasnost a rozpory vedly k tomu, že zejména vedení strany jako celek nebylo schopno zvládnout situaci a vytěžit z ní pro dělnickou třídu největší možný prospěch.

Ostatně jak se ukázalo později, nebylo o této problematice zcela jasno ani v exekutivě Komunistické internacionály. Zkušenosti, které průběhem revolučních událostí v Německu a se saskou dělnickou vládou byly učiněny, nebyly hned po porážce využity. Naopak, tehdy byly z celého dění vyvozeny závěry, které znamenaly dočasně konec s pojetím jednotné fronty a dělnické vlády ve smyslu, v němž se mohly stát novou formou přístupu k proletářské revoluci.

Pod dojmem neúspěchu německé revoluce došlo se nesprávně k levičáckému zkresení jak jednotné fronty, tak samotné dělnické vlády. Chyba byla hledána a také nalezena ne v nesprávném použití této taktiky, ale v jejím obsahu.

Komunistická internacionála se velmi brzy zabývala kritikou německých událostí, a to již v lednu 1924 na zasedání rozšířené exekutivy Komunistické internacionály, kde také došlo k vypracování rezoluce „Poučení z německých událostí“. V rezoluci se dospělo v podstatě k správnému názoru, že nedošlo-li přes revoluční situaci k úspěchu, stalo se tak „v důsledku celé řady chyb a omylů, které částečně představovaly oportunistické úchytky“.

Již do této rezoluce pronikly levičácké názory o podstatě jednotné fronty a charakteru dělnické vlády, které pak vyvrcholily na V. kongresu Kom. internacionály opuštěním leninské myšlenky dělnické vlády jako nové formy přístupu k revoluci.

V. kongres definoval jednotnou frontu jako pouhou agitační metodu a dělnickou vládu jako diktaturu proletariátu, skrytou pod jiným názvem. Tento nesprávný výklad musel mít a také měl pro mezinárodní dělnické hnutí velmi nepříznivé následky.

Jednotná fronta, dokonce převážně zaměřená jako mobilizační prostředek k odhalování soc. demokracie a prováděná výhradně zdola, ztěžovala vytváření akční jednoty dělnické třídy. I když probíhaly těžké hospodářské a politické boje, nebylo mnohdy možné tímto způsobem masy stmelit a dovést zápas společně k úspěšnému konci. Sociální demokracii dokonce bylo umožněno stálým poukazováním na to, že jednotná fronta je jen manévr komunistů, často pracně vytvořenou jednotu rozbít a zabránit sjednocení dělnické třídy.

Teprve v letech světové hospodářské krize se začínala uplatňovat jednotná fronta v původním pojetí. Pod tlakem železné nutnosti společného boje všech částí dělnické třídy se prosazovala v dělnickém hnutí především mezi nezaměstnanými a později i v ostatních částech dělnické třídy. Zásluhu o tento návrat je nutno přiznat především zkušenostem KSC a KSF.

První kroky v tomto směru pak získávaly jen velmi těžce a poznenáhlu půdu v Kom. internacionále.

Podobná situace byla i v otázce dělnické vlády. V novém pojetí dělnické vlády jako diktatury proletariátu nebylo dosti přitažlivosti pro všechny části dělnické třídy. Za těchto okolností se diktatura proletariátu akčním heslem nemohla stát, poněvadž by se nepodařilo kolem ní shromáždit síly těch, kteří ještě nebyli rozhodnuti za ni bojovat.

Je ovšem pravda, že v následujících letech se situace nikde nevyvinula tak, aby se naskytla možnost dělnickou vládu vytvořit a přeměnit tak toto heslo z propagačního v akční. To však nemění nic na okolnosti, že využití této myšlenky bylo zabrzděno a příprava širokých mas na takové řešení odsunuta a opožděna. Dá se říci, že nástup do boje proti fašismu a boj s ním by byl rozhodně usnadněn, kdyby nedošlo ke zkreslení taktiky jednotné fronty a myšlenky dělnické vlády.

I když tedy draze zaplacené německé zkušenosti nebyly ihned zhodnoceny a využity, přece jen nebyly pro dělnické hnutí ztraceny. O více než 10 let později, v období boje proti fašismu byly uplatněny při vytváření jednotné a lidové fronty. Byl to VII. kongres Komunistické internacionály, jenž se k nim vrátil a v referátu Jiřího Dimitrova sáhl i ke zkušenostem dělnické vlády v Sasku. VII. kongres vycházel z nich a vrátil se v nové a dokonalejší formě k myšlence dělnické vlády, když vytvořil tezi o vládě lidové fronty.

Zkušenosti z německých revolučních událostí r. 1923 zde ožily a znovu byla vytyčena Leninova teze o nových formách přístupu, o nových cestách k proletářské revoluci. I když ve zcela jiných podmínkách našla tato myšlenka své důstojné pokračování za druhé světové války v taktice národní fronty a v myšlence vlád národní fronty jako širokého svazku proletariátu s ostatními vrstvami pracujících a všemi pokrokovými silami.

Zůstává faktem, že první příklad praktického uplatnění v základní formě byl dán v dvacátých letech v Německu a že na podpoře této myšlenky se zúčastnil bojovými akcemi a proletářskou solidaritou proletariát celé Evropy, a ne na posledním místě i dělnická třída Československa.